

**Arnasoy tuman Axborot-kutubxona markazi
Axborot-bibliografiya xizmati**



“O‘zbek romanchiligining buyuk namoyondasi”

ESLATMA

Adabiyot xalqning yuragi, elning ma'naviyatini ko'rsatadi. Bugungi murakkab zamonda odamlar qalbiga yo'l topish, ularni ezgu maqsadlarga ilhomlantirishda adabiyotning ta'sirchan kuchidan foydalanish kerak. Ajdodlar merosini o'rganish, buyuk madaniyatimizga munosib buyuk adabiyot yaratish uchun hamma sharoitlarni yaratamiz.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev

Tuzuvchi: Sulaymonova Shoiri
Muharrir Bekboyeva A

Abdulla Qodiriy : Eslatma / Tuzuvchi Sh. Sulaymonova Muharrir Bekboyeva A; Jizzax viloyati
Arnasoy tuman axborot-kutubxona markazi.

Mundarija

Soʻz boshi.....	
Abdulla Qodiriy hayotiga oid muhi sanalar.....	
Abdulla Qodir ijodi.....	
Abdulla Qodiriy asarlari ekranizatsiyalari.....	
Abdulla Qodiriy tarjimalari.....	
Abdulla Qodiriy asarlari nashri.....	
Abdulla Qodiriy. 20-yillar maqolalari	
Abdulla Qodiriy haqida qardosh chet el adiblarining fikrlari.....	

Ushbu ko‘rsatkich XX asr o‘zbek adabiyotining atoqli yozuvchisi, iste’dodli adib Abdulla Qodiriy tavalludining 130 yilligiga bag‘ishlanadi. Ma’naviy hayotimizda o‘chmas iz qoldirgan ulug‘ namoyondalaridan biri Abdulla Qodiriyning adabiy merosini adabiylashtirish, yosh avlodning madaniy-ma’rifiy saviyasini yuksaltirishda uning asarlarining ahamiyati juda kattadir. Bugungi kunda yoshlarimiz uning ikki mashhur asari “O‘tgan kunlar” va “Mehrobdan chayon” romanlarini yaxshi bilishadi. Abdulla Qodiriyning boshqa asarlari, hikoyalari, ocherklari, hajviyalari haqida ma’lumot berish maqsadida Arnasoy tuman axborot-kutubxona markazi axborot-bibliografiya xizmati bo‘limi tomonidan “O‘zbek romanchiligi asoschisi” nomli adabiyotlar ko‘rsatkichini tayyorladi.

Ko‘rsatkich xronologik tartibda joylashtirilgan. U besh bo‘limdan iborat:

1. Abdulla Qodiriy hayotiga oid muhim sanalar 2.

Abdulla Qodiriy ijodi

3 Abdulla Qodiriy asarlari ekranizatsiyalari

4. Abdulla Qodiriy tarjimalari

5. Abdulla Qodiriy asarlari nashri

Abdulla Qodiriy hayotiga oid muhim sanalar

1894-yil 10-aprelda tavallud topdi.

1904-1906 - musulmon maktabida ta'lim oldi.

1908-1912 - rus-tuzem maktabida ta'lim oldi.

1916- 1917 - Abulqosim shayx madrasasida ta'lim oldi.

1925-1926 - Moskvadagi adabiyot kursida o'qidi.

1907-1915 - savdogarlarga kotiblik va gumashtalik qildi.

1917- 1918 - Oktabr davlat to'ntarishidan so'ng Eski shahar ozuqa qo'mitasining sarkotibi.

1919 - "Oziq ishlari" gazetasining muharriri.

1920 - kasaba sho'rosining sarkotibi.

1923-1926 - "Mushtum" jurnali tashkilotchilaridan va tahrir hay'ati a'zosi bo'lib faoliyat ko'rsatdi.

1937 - hibsga olindi.

1938 - qatl etildi.

1991 - Abdulla Qodiriy nomidagi O'zbekiston Respublikasi davlat mukofoti ta'sis etildi.

1994 - "Mustaqillik" ordeni bilan taqdirlandi.

XX asr yangi o'zbek adabiyotining ulkan namoyandasi, o'zbek romanchiligini asoschisi, 20-yillardagi muhim ijtimoiy-madaniy jarayonlarning faol ishtirokchisi Abdulla Qodiriy 1894-yil 10-aprelda Toshkentda bog'bon oilasida tug'ilgan. Otasi Qodirbobo xon, beklar qo'lida sarbozlik qilgan, rus bosqini paytida Toshkent mudofaasida qatnashgan. Otasi boshidan o'tgan sarguzashtlar Abdulla Qodiriyning qator asarlari, xususan tarixiy romanlarining yuzaga kelishida muhim rol o'ynagan. Abdulla Qodiriy musulmon maktabida, rus-tuzem maktabida Abulqosim shayx madrasasida ta'lim oldi. Moskvadagi adabiyot kursida o'qidi. Yoshligidanoq qadimgi Sharq madaniyati va adabiyoti ruhida tarbiya topgan. Arab, fors va rus

tillarini o'rgangan. Jahon adabiyotini ixlos bilan mutolaa qilgan. Oilasi kambag'allashganligi sababli bolalikdan mustaqil mehnat qila boshladi, turli kasblarni egalladi, mahalliy savdogarlarga kotiblik va gumashtalik qildi. 1917-yil Oktabr davlat to'ntarishidan so'ng Eski shahar ozuqa qo'mitasining sarkotibi, "Oziq ishlari" gazetasining muharriri, Kasabalar sho'rosining sarkotibi, "Mushtum" jurnali tashkilotchilaridan va tahrir hay'ati a'zosi bo'lib ishladi. Abdulla Qodiriy ijodiy faoliyatining boshlanishi 1910-yillarning o'rtalariga to'g'ri keladi. "Sadoi Turkiston" gazetasining 1914-yil 1-aprel sonida Abdulla Qodiriy imzosi bilan "Yangi masjid va maktab" sarlavhali xabar bosiladi. Bu bo'lajak adibning matbuotdagi dastlabki chiqishi edi. Oradan ko'p o'tmay, uning "To'y", "Ahvolimiz", "Millatimga", "Fikr aylagil" kabi she'rlari, "Baxtsiz kuyov" dramasi, "Juvonboz" hikoyasi chop etiladi. Abdulla Qodiriy ijodining dastlabki namunalari bo'lgan bu asarlar millatparvarlik ruhida yozilgan bo'lib, jadidchilik g'oyalari bilan sug'orilgandir. Muallif unda xalqning zabun holatidan kuyib so'zlaydi, millatni uyg'onishga da'vat etadi, fikrlashga chorlaydi. Abdulla Qodiriyning "Uloqda" hikoyasi avvalgi asarlari bilan tenglashtirib bo'lmaydigan darajada yuqori bo'lib, XX asr tongidagi o'zbek realistik adabiyotining cho'qqisi, realistik hikoyaning eng yaxshi namunasi hisoblanadi. Abdulla Qodiriyning 1917-yil Oktabr to'ntarishidan keyingi faoliyati asosan matbuot bilan bog'langan. Uning 1919- 25-yillar oralig'ida yozgan maqolalari soni 300 atrofida. Abdulla Qodiriyning publitsistik chiqishlari avvalo o'sha davrning tarixiy hujjati, zamonasining solnomasi. 20-yillar o'rtalarida yozilgan "Kalvak Mahzumning xotira daftaridan", "Toshpo'lat tajang nima deydir?" satirik hikoyalar turkumida yozuvchi kulgusi "Xarakter kulgisi" darajasiga ko'tariladi. Muallif bunda hayotdagi, odamlar tabiatidagi muayyan salbiy hodisalarni sof mafkuraviy nuqtayi nazardan turib, nuqul biryoqlama qoralash, fosh etish yo'lidan bormay, xarakter va hodisalarni xolis turib, murakkabligi, ziddiyatlari bilan ko'rsatishga jazm etadi. Abdulla Qodiriy sho'ro hokimiyatining dastlabki yillarida qizg'in jurnalistik faoliyati bilan barobar o'zbek adabiyotidagi birinchi roman - "O'tgan kunlar" ni yaratdi (1919 - 20). Romandan boblar 1922-yillari "Inqilob" jurnalida chop etildi. 1924-26-yillari har bir

bo‘limi alohida-alohida kitob holida bosildi. “O‘tkan kunlar” yaratilgan davr o‘zbek xalqi uchun millatning erki, ozodligi, mustaqilligi, jahondagi o‘rni masalasi hayot-mamot ahamiyatiga molik edi. Abdulla Qodiriy mamlakatimiz taraqqiyparvar ziyolilari safida turib ona yurtning, millatning taqdiri ustida astoydil qayg‘urdi, o‘zicha najot yo‘lini izladi. Avvaliga u bolsheviklarning yolg‘on va’dalariga ishondi, ammo adib bu va’dalar qog‘ozda qolib ketayotganini, yovuz mustamlaka siyosati mohiyat-e’tibori bilan o‘zgarmay qolayotganini, munofiqona tus olayotganini, el orasida buzg‘unchilik, fitna, sinfiymafkuraviy adovat avj oldirilib, birodarkushlik urushi boshlanib ketganligini, sho‘rlik xalq bu qonli siyosatning qurboni bo‘layotganini o‘z ko‘zi bilan ko‘rdi. Ayniqsa, Qo‘qon

muxtoriyatining tor-mor etilishi ko‘pgina hur fikrli ziyolilar qatori Abdulla Qodiriyning qalbini larzaga soldi. Adib “O‘tkan kunlar” romani orqali xalqning milliy ongini uyg‘otmoqchi bo‘ldi, “tariximizning eng kir, qora kunlari” – yurtning mustamlaka balosiga giriftor etgan keyingi “xon zamonlari” - XIX asr o‘rtasidagi mudhish tarixiy jarayonlar haqida so‘z ochib, bu ayanchli haqiqatdan xalqqa saboq bermoqchi bo‘ldi. “O‘tgan kunlar” romanining ma’no mundarija doirasi n ihiyatda keng. Unda xilma-xil insoniy taqdirlar, ijtimoiy-tanqidiy, oilaviy-ishqiy muammolar qalamga olingan. Biroq ular orasida yurtning, millatning taqdiri, mustaqilligi masalasi alohida ajralib turadi. Binobarin el-yurtning mustaqilligi, birligi masalasi romanning pafosini tashkil etadi. Asarning bosh qahramonlari Otabek va Yusufbek hojilar shu yurt istiqloli, farovonligi, osoyishtaligi yo‘liga hayotini, jonini tikkan fidoyi kishilardir. “O‘tgan kunlar” bamisoli ulkan va tiniq ko‘zgu, unda o‘zbek millatining muayyan tarixiy sharoit, vaziyatidagi turmushi, urf-odatlar, ruhiy- ma’naviy dunyosi, bo‘y-basti, qiyofasi keng ko‘lamda aniq-ravshan gavdalantirilgan. “O‘tgan kunlar”, bir qarashda, an’anaviy ishq dostonlarini ham eslatadi. Unda Otabek bilan

Kumushning go‘zal baxtini barbod etgan omillar kishini chuqur o‘yga toldiradi. Abdulla Qodiriy haqiqatning ko‘zlariga tik qaragan inson edi. Bu zot haqiqatni qadrladi, haqgo‘ylik bilan shuhrat topdi. Ammo umri davomida tuhmatlarga uchrab, iztiroblar ham chekdi. Qodiriy ijodining ahamiyati uning milliy roman yaratganligi

bilangina cheklanmaydi. Ulug‘ adib o‘z romanlarida birinchilardan bo‘lib o‘zbek xalqi hayotining yorqin manzaralarini ham chizib berdi, milliy xarakterning mukammal namunalarini yaratdi.

Qodiriy tarixiy romanlarini o‘tgan asr o‘zbek xalqi hayotining qomusi deyish mumkin. Xullas, o‘z romanlari bilan Qodiriy keng plandagi realistik epik tasvirning naqadar katta imkoniyatlarga ega ekanligini namoyish qildi, ommaning estetik tafakkurini bir daraja yuksaltirdi, o‘zbek kitobxonlarining badiiy adabiyot to‘g‘risidagi tasavvurini butunlay o‘zgartirib yubordi. Yozuvchidan xalq hayoti, urf-odatlar va psixologiyasini chuqur bilish talab etiladi. Abdulla Qodiriy o‘z ijodida ana shu qoidaga sodiq qoladi. Zotan, faqat badiiy tasvirda xolislik kitobxonlarda yozuvchiga nisbatan samimiy mehr tug‘diradi. Abdulla Qodiriy siymosi xalqimiz tasavvurida adolat, haqiqat va jasorat tushunchalarining timsoli sifatida iz qoldirgani bejiz emas. Abdulla Qodiriyning 44 yillik umri, 20 yillik ijtimoiy va ijodiy faoliyat davri keskin kurashlar, ta‘qib-u tahdidlar ichida o‘tdi. U 1937-yil 31-dekabr kuni hibsga olindi. 9 oylik qamoqdagi so‘roq-tergov, qiynoq, xo‘rlikdan so‘ng Cho‘lpon, Fitrat kabi maslakdoshlari bilan birga qatl etildi. Abdulla Qodiriy bu adibni yorqin xotirasini yod etarkanmiz, beixtiyor hayolimizga o‘sha mashhur asr “O‘tgan kunlar” ko‘z oldimizda gavdalanadi. “Bitta narsani hammamiz bilishimiz kerak. Adabiyotsiz iqtisodiyot ham, ma‘naviyat ham bo‘lmaydi. O‘zini hurmat qilgan inson Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar’ini bir emas, bir necha marta o‘qigan bo‘ladi. Nega desangiz, uni o‘qigan odam hech qachon oilaga xiyonat qilmaydi, kerak bo‘lsa vatanga xiyonat qilmaydi”, - dedi

Prezident Shavkat Mirziyoyev. Darhaqiqat, Abdulla Qodiriy - yorqin, barchaga keng ma‘lum shoir vayo‘zuvchi, dramaturg va publitsist, tarjimon, o‘zbek adabiyotida romanchilikmaktabining asoschisi. Qodiriyning asarlari o‘zbek xalqi hayotiga bag‘ishlangan, shuning uchun ham u yaratgan romanlar xalqimizning sevimli asarlari qatoridan o‘rin olgan. O‘zbek romanchiligining asoschisi, vatanparvar adib Abdulla Qodiriy xotirasiga yuksak ehtirom ko‘rsatish, o‘zbek adabiyoti rivojiga qo‘shgan beqiyos hissasini ulug‘lash maqsadida Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi

bilan poytaxtning Abdulla Qodiriy nomidagi madaniyat va istirohat bog‘i oldida ijod maktabi va muzey barpo etildi. Bog‘ga kiraverishda buyuk yozuvchi haykali o‘rnatildi. “Abdulla Qodiriy ijod maktabida o‘qiyotgan bu bolalar yangi O‘zbekistonning kelajagi bunyodkorlaridir. Barcha umumta’lim maktablari ushbu o‘quv dargohidan ma’naviyatni, ma’rifatni o‘rganishi lozim. Chunki bu yerda tahsil olayotgan bolalar nafaqat ma’naviyatli, balki o‘z vatanini yurakdan sevuvchi iste’dod egalari. Biz ijod maktablarida vatanparvar yoshlarni tarbiyalashni maqsad qilganmiz”, - dedi Prezident Shavkat Mirziyoyev. 2023-yil 1-dekabr kuni Oliy sud tomonidan reabilitatsiya qilinib natijada Qodiriyga nisbatan chiqarilgan O‘zbekiston SSR Oliy sudi jinoyat ishlarihay’atining 1926-yil 16-iyundagi hukmi bekor qilinib, uning harakatlarida

O‘zbekiston SSR Jinoyat kodeksining 73-moddasida nazarda tutilgan jinoyat tarkibi mavjud emasligi hamda jinoiy hodisa yuz bermagani sababli aybsiz deb topilib, oqlandi.



Abdulla Qodiriy ijodi

1914-1915 - “To‘y”, “Ahvolimiz”, “Millatimga”, “Fikr aylagil” she’rlari, “Baxtsiz kuyov” dramasi, “Juvonboz” hikoyasi chop etildi. 1919-1920 - “O‘tkan kunlar” romanini yaratdi. 1928 - “Mehrobdan chayon” asari yozib tugatildi. 1934 - “Obid ketmon” qissasini yozdi. Qodiriy nasri haqida ko‘p va xo‘b yozilgan. Lekin

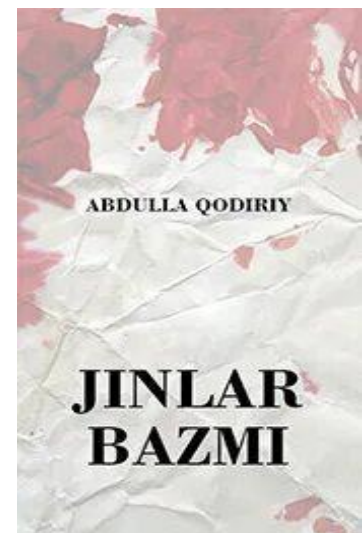
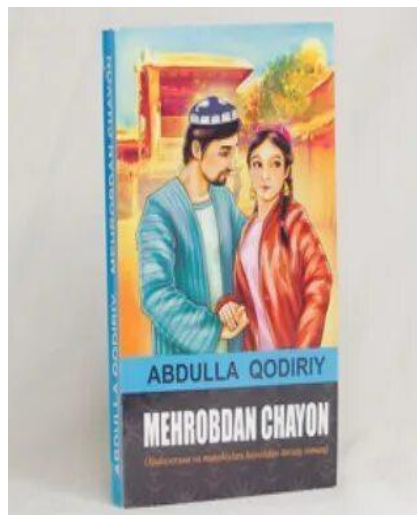
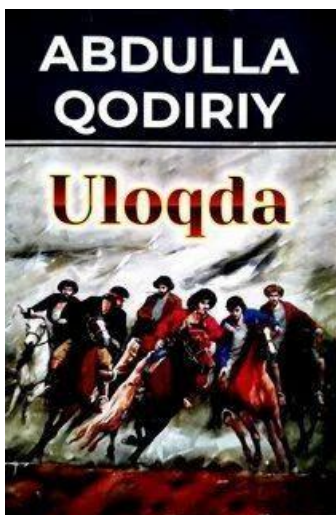
uning shoir sifatidagi salohiyati tadqiq etilgan emas. To‘g‘ri, u turkum she‘rlar, dostonlar yoki she‘riy to‘plamlar yaratmagan. Biroq o‘rgansa, o‘qisa arziydigan she‘riy meros qoldirgani aniq. Yaqingacha uning bor-yo‘g‘i “To‘y”, “Ahvolimiz” va “Millatimga bir qaror” kabi uch she‘rigina tilga olinardi. 1993-yilga kelib, adabiyotshunos olim Rustam Tojiboyev tomonidan shoirning to‘rtinchi she‘ri — “Fikr aylag‘il” e‘lon qilindi. Keyinchalik “Pildir pis...” degan beshinchi she‘ri ham chop etildi. Qodiriy she‘rlari asosan lirik ruhda bo‘lib, hajviy va hazil she‘rlarga ajratish mumkin. Abdulla Qodiriyning shoir sifatidagi ilk she‘ri “To‘y” bo‘lib, hajv yo‘sinida bitilgan. Negaki, adib yashab, ijod etgan o‘sha davr ko‘proq hajvni taqozo etardi. To‘y boy- boyvuchchalar uchun pisand bo‘lmasa-da, beva-bechora, mehnat ahli uchun ko‘p hollarda fojia edi. Negaki, “kimoshdi” poygasida ko‘pgina kambag‘al, mehnatkash ahli pand yeb qolardi. Qarzga botib, halokat yoqasiga borib yetardi. “To‘y” she‘rida shoirning:

Kelingiz, do ‘stlar, din qarindoshlar, Tashlasun bo ‘lsa gar musulmon to ‘y, deya “kori ma’jusi, kori shayton to‘y”lardan voz kechishga da’vat etgani bejiz emas. Bu orqali u o‘z millatini g‘am-kulfatlardan xalos etmoqni istaydi. “Millatimga bir qaror”, “Ahvolimiz” kabi she‘rlarida ham shoir o‘ta zarur hayotiy mavzu va muammolarga e’tiborni qaratdi. Shu ma’noda “Ahvolimiz” she‘ri o‘z mavzusi, muammosiga ko‘ra o‘ta zamonaviy desa bo‘ladi. Unda qoloqlik valoqaydlik sababi giyohvandlikka ruju qo‘yishda ekanligiga alohida urg‘u beriladi. Shuningdek, shoirning “Fikr aylag‘il”, “Pildir pis...” kabi she‘rlarida ham yangilikka intilish, nuqsonlarni fosh etish, hajv ruhi ustuvor. Xususan, “Pildir-pis...” she‘ri parodiya tarzidagi hajviya bo‘lib, unda 20-yillarda urf bo‘lgan futuristik she‘rlar va ularning mualliflari tanqid ostiga olinadi. Shaklbozlikdan, mazmuni yo‘q she‘rlardan voz kechishga da’vat etiladi.

Hikoyalari

“Uloqda” hikoyasi zamonaviy o‘zbek adabiyotining birinchi namunalariidandir. Hikoya 1915-yilda yozilib, 1916-yilda Toshkentda alohida kitobcha sifatida nashr etilgan. “Uloqda” hikoyasida adib quvonch bilan o‘limni yonma-yon tasvirlab, insonni hamisha aql-u idrok bilan ish tutishga undaydi, behuda narsalarga umrni sarflamay, ma’rifatga, ma’naviy yuksalish va madaniy turmushga intilib yashash g‘oyasini ilgari suradi.

Jinlar bazmi. Ushbu hikoya 1916-yilda yozilgan bo'lsa-da, birinchi bor 1921- yilda “Sharq chechagi” jurnalida bosilgan. Asar yozilganiga bir asr bo'lganiga qaramay, unda tasvirlangan voqealar o'zining originalligi, uslubiy ravonligi, tilining soddaligi va ifodaliligi bilan kitobxonlar e'tiborini tortib kelmoqda. Hikoya dunyoning ko'plab tillariga tarjima qilingan bo'lib, jahon adabiyotining eng sara asarlari qatoridan joy olgan.



Abdulla Qodiriy asarlari ekranizatsiyalari

1969 — “O‘tgan kunlar”, rejissyor Yo‘ldosh Agzamov, bosh rolda O‘lmas Alixo‘jayev.

1973 — “Zulmatdan qochish”. “Mehrobdan chayon” romani asosida. Rejissyor Yo‘ldosh Agzamov. Ssenariy muallifi S. Muhamedov, operator — A. Pann.

Rollarda: I. Ergashev, T. Shokirova, A. Xo‘jayev, Sh. Irgashev, Ya. Ahmedov, N. Rahimov.

1997 — “O‘tgan kunlar”, rejissyor M. Abzalov, bosh rolda B. Muhamatkarimov.



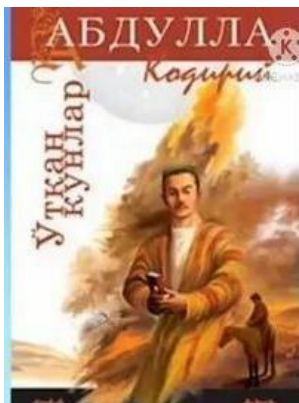
Abdulla Qodiriy tarjimalari

1925 - tatar fizik olimi Abdulla Shunosiyning “Fizika”.

1935 - N.V. Gogolning “Uylanish”

1936 - A.P. Chexovning “Olchazor” asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qildi.

Abdulla Qodiriy asarlari nashri



A. Qodiriy

Ўтган кунлар. Роман. I том. - Т.: Info Capital group, 2017. - 488 б.

Ўзбек романчилиги ва ҳаётий ҳикоялар жанрларининг асосчиси, буюк устозимиз – Абдулла Қодирий (1894-1938 йиллар) XX аср ўзбек

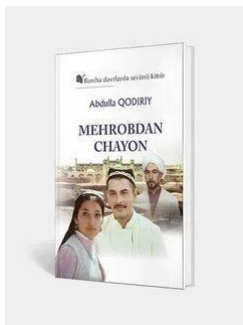
адабиётининг буюк дарғаларидан бири бўлган. Ушбу роман адабиётимиз бестселлери ҳисобланади. Севги

кимларни йиғлатиб, кимларни

куйдирмаган дейсиз. Шарқ адабиёти дурдоналаридан ҳисобланмиш мазкур асарда муҳаббат ўзгача бадиий талқин қилинади. Шунингдек,

ватанпарварлик, олижаноблик, вафо ва хиёнат, ҳавас ва ҳасад, замон талотўплари тилга олинади. Ҳам тарихий, ҳам адабий чизгилар, шоирона гўзал сўзлар, бетакрор тасвирий ифодалар, асар қаҳрамонлари тилидан айтилган ва бугунги кун ёшларининг тилида ҳам севги ибораларига айланиб қолган оташин сўзлар... шубҳасиз айтиш мумкинки, асарни ўқимасликнинг, қайта-қайта мутолаа қилмасликнинг иложи йўқ.

Абдулла Қодирийнинг "Ўзбек романчилиги асосчиси" сифатида тан олинishiга сабаб бўлган ушбу асар воқеалари тарихимизнинг бир кўриниши, муаллиф таъкидлаганидек ўзбеклар турмушидан тарихий романдир.



А. Қодирий

Меҳробдан чаён. Роман. II том. - Т.: Info Capital group, 2017. - 486 б.

Туркистон феодалларининг кейинги вакили бўлган Худоёрнинг ўз хоҳиши йўлида деҳқон оммаси ва мақда хунарманд-қосиб синфини қурбон қилиши, мамлакат хотинқизларини истаганча тасарруф этиши, бунга қарши

келгучилар тиласа ким бўлмасин, раҳмсиз жазо бериши рўмоннинг мавзусидир. Худоёрнинг бу йўлдаги биринчи истинодгоҳи бўлган уламолар, уларнинг ичкиташқи аҳволи, ахлоқи, Мадраса ва оила ҳаёти, уламода инсоний

ҳис битканлиги ва қолгани ҳам ҳабосат пардаси остида сезилмас даражага етканлини мундарижа сиғдирган қадар баён қилинадир. Булар рўмоннинг номарғуб - манфий қаҳрамонлари. Иккинчи тарафда мазкур қора кучларга қарши «тубан» синф - камбағаллар, уларнинг хонлиқ тузилишига, қора куч - уламо алайҳига чиқиши. Меҳнаткаш камбағалларнинг ахлоқи, сажияси, оиласи, турмиши ва бир-бирига алоқаси, самимияти. Албатта, мен бу сўнгги марғуб қаҳрамонларни ўзбек тарихининг ҳазми кўтарган қадар ўз ҳолича олишқа тиришдим. Уларнинг хон ва уламога қарши исёни табиғий - шаръийдир. Чунки шундан ортиғи сохта бўлиши устига китобнинг

қадрини ҳам тушурад эди. Шу икки синф курашини тасвир қилиш воситасида хон ҳарами, хотинлари, қирқ қизлар, тарихий ва этнография лавҳалар, ўзбек ҳаёти, қизиқчилиғи, танқидчилиғи, ўзбек хотин-қизлари орасидаги истеъдод, шоирлар, азкиячилик ва бошқа яна кўбнуқталарни қамраб олинди. Рўмонда яна бундан бошқа бир кўб жиҳатлар бор. Уларни бу ерда санаб ўлтуриш ҳожат эмас, улар муҳтарам ўқувчининг назаридан қочиб қутилмас.

Абдулла Қодирий (Жулқунбой)

Тошканд, 1928 нчи йил, 5 феврал



А. Қодирий

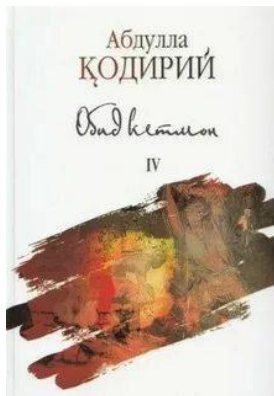
Диёри бакр. Роман. III том. - Т.: Info Capital group, 2017. - 576 б.

Абдулла Қодирий ўз ижоди, яъни кетма-кет ёзилган икки забардаст асари билан ўзбек адабиётида янги жанр - романчиликка асос солган. Шу билан бирга, айтиш мумкин бўлиб, ўша давр матбуотида қатор таҳаллуслар билан чиқишлар

қилган. Ўзбекистонда

ҳавола этилётган мазкур тўпламдан ўрин олган кичик мақола ва ҳикоячаларда Қодирийнинг ички дунёси, холис сўзи, журъати ва инсоний бурчи қабилад аксэтадики, буни зийрак китобхон сатрлардаги ёзувчининг қалб оғриқлари орқали ҳис қилади. Давр ва турмуш талаби, бу жараёнда инсон эҳтиёжи,

қарашлари ҳамда манфаати қай даражада эканлигини айнан ушбу, айтиш мумкин бўлса, даҳо ижодкорнинг кичик асарлари асосида кузатишимиз мумкин. Дарвоқе, буюк ёзувчининг кичик асари ҳам бадиий адабиёт, деб аталишга муносиб. Шундай экан, Абдулла Қодирийнинг яна бир асари - “Диёри бакр” мутолааси ҳам ўқувчиларни катта асарлари сингари ҳаяжону тафаккур сари етаклашига умидвормиз.



А. Қодирий

Обид кетмон. Қисса. IV том. - Т.: Info Capital group, 2017. - 536 б.

Абдулла Қодирийнинг учинчи йирик асари - «Обид кетмон» қиссаси 1934 йилда ёзилган бўлиб, бу асар ҳам бошқалари каби ёзувчининг улкан маҳоратини ўзида мужассам этган. Барча замонларда устувор бўлган «Сен ерни боқсанг, ер сени боқади», деган қараш ушбу асарнинг бош мавзусидир. Оддий халқ вакилли бўлган Обид кетмон

- диндор бўлгани ҳолда тақводорликка даъво қилмайди,

деҳқон бўлиб эса заминдорликка

талабгор эмас. Бош бўлиб, йул кўрсатинг, деб сайлашганда ҳам одам ишлатиб, раҳбарликни талаб қилмайди, аксинча, ўзи ўрناк бўлиб халқ билан баравар меҳнат қилади. Асар мутолааси давомида ўқувчи Обид кетмон билан далага чиқади, уйқусиз тонгларда шудгор оралайди, куннинг иссиғи-ю совуғи унинг шаштини синдирмайди. Атрофдагиларнинг маломатига доноларча сукут билан жавоб беради. Токи барча «Вақт - олий ҳакам» эканлигини юрагида тан олишини истайди. Обид кетмоннинг ўз мақсадида собид туриши, мулоҳазакорлиги, меҳнатсеварлиги, атрофидаги турли қарашларга эга бўлган инсонларга шахсий намуна бўлиш орқали китобхон ҳурматини қозонади. Бугунги адабиётимиз ҳақида сўз кетганда бот-бот такрорланадиган «Давр қаҳрамони» деган ибора айнан ўтган асрнинг биринчи ярмида ушбу образ - Обид кетмон орқали яратилганига асар мутолааси давомида амин бўласиз.



А. Қодирий

Адибни хотирлаб. Хотира роман. V том. - Т.: Info Capital group, 2017. - 584 б.

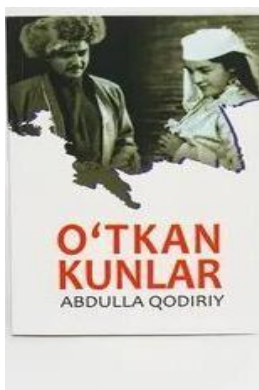
Инсон умри узунлиги билан эмас, мазмунли ҳаёти

билан баҳоланади, деган иборани кўп ишлатамиз. Қисқа

умри давомида ўзидан улкан маънавий ва

бебаҳо мерос

қолдирган, миллат тафаккурини бирламчи вазифа, деб билган ҳамда асарлари орқали инсонларни ҳамиша уйғоқ қалб билан яшашга ундаган ижодкор - Абдулла Қодирий закоси олдида халқ ҳамиша бош эгади. Дарҳақиқат, XX аср биринчи чорагида миллат маънавий ҳаётида жонбозлик кўрсатган адиб мероси асрларга татиғуликдир. У миллат тафаккурини ошириш йўлида “Жадид адабиёти” асосчиларидан бири бўлди, ўзбек адабиётида романчиликни бошлаб берди. Миллий адабиётнинг бугунги забардаст вакилларига маънан устозлик қилди. Адибнинг истеъдодию маҳоратига қанчалик ҳавас қилмайлик, унинг мудом қийинчиликлардан иборат болалигию ўсмирлиги, касбий фаолияти ва ҳатто аянчли ўлими айнан хотираларда жонланади. У авлодлари - миллатнинг қалби уйғоқ фарзандлари хотирасида барҳаётдир.



A. Qodiriy

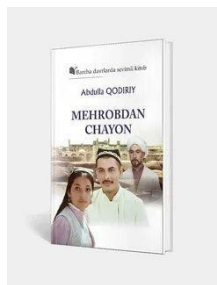
O'tgan kunlar. Roman. - T.: “Universitet”, 2018. - 352 b.

Yozg'uchidan

Modomiki, biz yangi davrga oyoq qo'ydik, bas, biz har bir yo'sunda ham shu yangi davrning yangiliklari ketidan ergashamiz va shunga o'xshash dostonchilik, ro'monchilik va hikoyachiliklarda ham yangarishg'a, xalqimizni shu zamonning “Tohir-Zuhra”lari, “Chor darvesh”lari, “Farhod-Shirin” va “Bahromgo'r”lari bilan tanishdirishka o'zimizda majburiyat his

etamiz. Yozmoqqa niyatlanganim ushbu — “O'tkan kunlar”, yangi zamon ro'monchilig'i bilan tanishish yo'lida kichkina bir tajriba, yana to'g'risi, bir havasdir. Ma'lumki, har bir ishning ham yangi — ibtidoiy davrida talaykamchiliklar bilan maydong'a chiqishi, ahllarining yetishmamlari ila sekin-sekin tuzalib, takomulga yuz tutishi tabiiy bir holdir. Mana shuning daldasida havasimda jasorat etdim, havaskorlik orqasida kechaturgan qusur va xatolardan cho'chib turmadim. Moziyg'a qaytib ish ko'rish xayrlik, deydilar. Shunga ko'ra mavzu'ni moziydan, yaqin o'tkan kunlardan, tari-ximizning eng kirlik, qora kunlari bo'lg'an keyingi “xon zamonlari”dan belguladim.

Abdulla Qodiriy (Julqunboy)



A.Qodiriy

Mexrobdan chayon. Roman. - T.: “Sharq”, 2007. - 288

b.

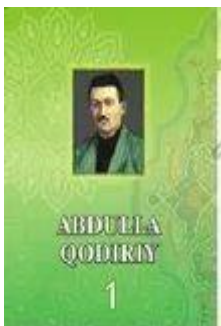
Ro'monning mavzu'i to'g'risida

Turkiston feodallarining keyingi vakili bo'lg'an Xudoyorning o'z xohishi yo'lida dehqon ommasi va mayda hunarmand — kosib

sinfini qurbon qilishi, mamlakat xotin-qizlarini istagancha tasarruf etishi, bunga qarshi kelguchilar tilasa kim bo'lmasin, rahmsiz jazo berishi ro'monning mavzu'idir. Xudoyorning bu yo'ldagi birinchi istinodgohi bo'lg'an ulamolar, ularning ichkitashqi ahvoli, axloqi, madrasa va oila hayoti, ulamoda insoniy his bitkanligi va qolg'ani ham xabosat pardasi ostida sezilmas darajaga yetkanligi mundarija sig'dirg'an qadar bayon qilinadir. Bular ro'monning nomarg'ub — manfiy qahramonlari. Ikkinchi tarafda mazkur qora kuchlarga qarshi "tuban" sinf — kambag'allar, ularning xonliq tuzilishiga, qora kuch — ulamo alayhiga chiqishi. Mehnatkash kambag'allarning axloqi, sajiyasi, oilasi, turmushi va bir-biriga aloqasi, samimiyati.

Albatta, men bu so'ng'i marg'ub qahramonlarni o'zbek tarixining hazmi ko'targan qadar o'z holicha olishqa tirishdim. Ularning xon va ulamoga qarshi isyoni tabiiy — shar'iydir. Chunki shundan ortig'o soxta bo'lishi ustiga kitobning qadrini ham tushurar edi. Shu ikki sinf kurashini tasvir qilish vositasida xon harami, xotinlari, qirq qizlar, tarixiy va etno'g'rafiy lavhalar, o'zbek hayoti, qiziqchilig'i, tanqidchilig'i, o'zbek xotin-qizlari orasidagi iste'dod, shoiralar, azkiyachilik va boshqa yana ko'b nuqtalarni qamrab olindi. Ro'monda yana bundan boshqa ko'b jihatlar bor. Ularni bu yerda sanab o'lturish hojat emas, ular muhtaram o'qug'uchining nazaridan qochib qutilmas.

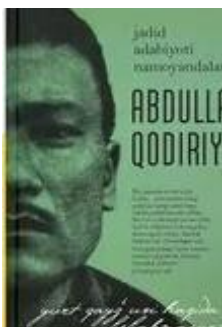
Abdulla Qodiriy (Julqunboy)
Toshkand, 1928-nchi yil, 5 fevral



A.Qodiriy

She'rlar. Hikoya va ocherklar. Hajviyalar . - T.: O'qituvchi, 2011. - 160 b.

XX asr o'zbek madaniyatining ulug' namoyondalaridan biri Abdulla Qodiriyning adabiy merosi adabiyotning barcha tur va janrlarida yaratilgan asarlaridan iborat. Afsuski, bugungi kitobxon yozuvchining ikki mashhur asari - "O'tgan kunlar" va "Mehrobdan chayon" romanlarinigina yaxshi biladi. Holbuki, Abdulla Qodiriy bu asarlaridan tashqari, talaygina hikoya va ocherklar, hajviyalar, adabiy va publitsistik maqolalar muallifi hamdir.



A.Qodiriy

She'rlar. Hikoya va ocherk, drama, hajviy va kichkina asarlar . - T.: "Zabarjad media", 2024. - 400 b.

Vatanining mustabidlar zulmidan ozod bo'lishini, millati farzandlarini sharafiga to'lganlar qatorida ko'rishni orzulagan xalqimizning qalbi uyg'oq farzandlari - "Jadid

adabiyoti namoyondalari” bugun yana o’z o’quvchilari bilan yuzlashmoqda.



Abdulla Qodiriy haqida yozilgan asarlar

B. Karimov

Jadidlar. Abdulla Qodiriy. Risola. - T.:
“Yoshlar nashriyot uyi” ,
2022. - 160 b.

Bahodir Karimovning mazkur risolasida yozuvchining hyoti, ijodi, romanlari, satirik asarlari tahlili va qodiriyshunoslik xususida ma’lumot beriladi. Shu bilan birga, kitobdan adibning hikmatli so’zlari hamda boshqalar tomonidan e’tirof etilishi ham o’rin olgan.

Abdulla QODIRIY 20-YILLAR MAQOLALARI

SAYLOVMI, BOSQUNCHILIKMI?

Aynan

Ulamo va boylarimiz ittifoqga kelmovlari ila barobar saylovni zo’r tartibsizlik ila o’tqazdilar. «Sho’roi islom»ga tovush beruvchiga takfir qiluvlardin va boshqa zo’rlik ila o’z no’mirlarini xalqqa taratuvdin, uchunchi no’mirni olmay o’nunchiga tovush beruvni xohlaganlarni mahalladan chiqarmoq, o’luk-tirigig’a kirmaslik ila tahdid qildilar. Saylov kuni nizomg’a xilof o’laroq, har kimni o’z tarafig’a kuchlab undadilar. Masalan bizning «Besh og’och» dahasina tobe’ «Xo’ja Nuriddin» mozorida shunday voqi’alar bo’ldi: erta bilan saylovga bormoq qasdi ila ko’chaga chiqdim. Katta sallalik mullalar, zo’r qorinlik boylar qo’llarinda dasta-dasta o’z saylov no’mirlarin olib, baland ovoz ila o’tkan-ketkanlarga o’z no’mirlarin targ’ib qilmakda, hattoki «Uchunchini olmagan kofir! O’nunchini xohlagan badmazhab!» deb qichqirmakda edilar. Bu zotlarning hadlaridan buncha tajovuz qilganlarig’a taassuf chekib, uchastka eshikig’a etdim.

Bu erda qo’llarinda uchunchi no’mir qog’az ushlagan mullalar va mahalla imomlari dastalab bo’lib, kontro’l ravishinda tekshirib, agarda uchunchi tarafdori bo’lsa xo’b, o’nunchi bo’lsa necha xil mazammat ila qo’lidan konvertin olib, o’z qo’llarindagi

uchunchi joylangan konvertni bermakda edilar. Saylov butun bosqunchilik holin olgan edi.

Bu holni ko'rgach, militsiyaga murojaat qildim. «Maat-taassuf, mullalardan qo'rqaman!» degan javobni eshitdim. Raisga bildirmoq bo'lib edim, tig'izliqdan uyga kirmoq mumkin bo'lmadi. Hayron bo'lib turib edim, bir tanishim yonimga kelib: «Bu erda o'nunchidan dam ura ko'rmang, mullalarning tarafidan qo'yulgan maxsus kishilar bor, agarda mullalarga etkuzsalar snzga hujum qiluvlari ehtimol», dedi.

Voqi'an hujum qiluvlarin o'zimda sezgan edim. Chunki ba'zi mullalarning va boylarning o'z og'zidan: «Har kim o'nunchiga targ'ib qilsa to'b-to'g'ri urib o'ldirish», deganlarini halidan hali eshitmakda edim. Bu hollarni ko'rgach, butun hushim boshimdan uchdi.

Boyagi eshik kontro'llari oldiga qaytib olarning siyosatlariga qarab turib edim, qora kuch tarafdorlarindan bir maxdum menga o'qraydi. Bu muhtaram zot-bobarakot maxdumning xo'mrayuvin darrov sezdim va dedimki: «Maxdum afandi, men xalqni tahdid va takfir ila qo'rqutib «Sho'roi islom» ispiskasig'a targ'ib qilmayachiqmin. «Sho'roi islom» bu ishni har bir kishining insof vijdonina topshirmishdir. Ammo siz muhtaram maxdumning ulamo-boyon jamiyatingiz tarafidan bilmadim na uchundir nizom va qonung'a xilof harakatlar ko'rukmakdadir. Menga o'qraymang! Haqsizlik qayu tarafda bo'lsa shu tarafka o'qraying!», dedim.

Shu asnoda atrofimni haligi maxdumga o'xshash zotlar chulg'ab olmish, go'yoki maxdumning buyrug'ini kutmaqadalar, toki menga hujum keltursunlar. Maxdum rangi bo'zargan holda manim yonlarimga va qo'ltug'im orasiga qaranur edi. Toki o'nunchi no'mirdan bo'lsa tortib olsun hamda do'stlariga buyurib urdirsin. Menda hech narsa yo'g'ligini bilib boshqa tarafka yo'naldi.

Hamon boyagi bosqunchilik hukm surmakda, o'nunchini yirtib, uchunchini bermoq davom etmaqda, balki borgan sayin rivojlanmakda edi. Takfir va tahdidlar...

Shul orada yoshlardan mulla Zayniddin afandi Husainov qora kuch tarafidan qattig' ravishda qiynaldi. Bu hollarni ko'rgach, qora xalq orasinda turmakni xavflik sanab, uchastkadan chiqdim. Manim ila barobar ko'b kishilar uchunchiga ovoz beruvga vijdonlari qabul qilmay, o'nunchiga bermoqqa mullalardan qo'rqib, saylovdan mahrum bo'lib ketdilar. Binoan alayhi bu saylovimiz yashirin, tekiz, har kishining xohishicha bo'lmay, ulamo, boy va maxdumlar bosqunchiligi ostinda ijro etildi. Bunga taassuf etmaska mumkin tugil. Chunki uchunchi ispiskada hurriyat va huquqg'a shul qadar qarshi eskilik tarafdori qora guruhlar borki, bular hokim bo'lg'anda na bir tartibli maktab va na boshqa islohot ko'rurga mumkin tugil[1].

Mazlum (Eski shaharlik)

«Ulug' Turkiston»[2] — 1917 yil, 4 avgust, 20-son, 4-bet

[1] Maqola shahar dumasiga qayta saylov munosabati bilan yozilgan. Dumalar hay'atining uchdan ikki qismi xristianlar va uchdan bir qismi musulmonlardan iborat bo'lgan.

1917 yil 30 iyulda Toshkent shahar dumasiga navbatdagi qayta saylov bo'lishi belgilanadi. Bu saylovda asosan eskilikni yoqlovchi «Ulamo» jamiyati, taraqqiyparvar «Sho'roi islomiya» jamiyati va bolsheviklar orasida nomzodlik uchun

keskin kurash ketadi. Saylov kunidan bir muncha ilgariyoq ruslar bu safargi dumaga saylovda musulmonlarning qo'li baland kelishini sezib «Shaharning yangi qismi uchun alohida дума saylaymiz», deb Toshkent dumasini ikkiga bo'lish taklifini ko'tarib chiqadilar. Bu holning oldini olish uchun «Sho'roi islomiya» jamiyati — agar rus tilini bilmagan, siyosiy ma'lumoti bo'lmagan «Ulamo» jamiyatining nomzodlari saylovda g'olib kelsa, dumada rus nomzodlari bilan birgalikda ish yurita olarmikanlar, agar yurita olmasalar, dumaning ikkiga bo'linishini aniq bilib, oqibatda mahalliy muxtoriyat, mustaqillik olishga g'ov bo'lishlarini, yana mustamlaka hoida qolib ketishlarini bilib, iloji boricha o'z jamiyatlaridan дума nomzodligiga ozmi-ko'bmi ruscha ma'lumotli, yangicha tarbiyasi bo'lgan yurist, doktor, komissar, muallim, ziyoli savdogar, ruscha ma'lumotli prikazchik, ochiq fikrli ulamolarni ko'rsatadilar. Lekin «Ulamo» jamiyati Eski va Yangi shahar avom xalqi orasida «Sho'roi islomiya» jamiyatining nomzodlari badmazhab kafkazli, dinsiz tatarlardan ularga ovoz bermanglar deb tashviq qiladilar. Natijada avom xalq mullalar va boylar jamiyati «Ulamoning nomzodlariga ovoz berib, ulardan 62 nomzod o'tadi, taraqqiyparvar ziyolilardan esa faqat 11 kishi saylanadi... Dumaning ishlarida bu «Ulamo» jamnyatining nomzodlari «Muvaqqat maktab komiteti» hay'atiga nomzod saylashda hatto Munavvarqori va Sodiq Abdusattorovga ovoz bermaydilar. Va boshqa tashkiliy ishlar hay'atiga ovoz berishda ham o'sha o'n bir taraqqiyparvar o'rniga ruslarga ovoz beradilar... Baxtga qarshi Toshkent dumasida bolsheviklarning zo'rliги bilan 1917 yil 2 dekabrda farmoniga binoan tarqatib yuboriladi.

Yozuvchi Habibulla Qodiriy «Otam haqida» kitobida Abdulla Qodiriy va uning mahalladoshi, Zayniddin Husayn o'g'lining o'sha yilgi shahar dumasiga bo'lgan saylovda qatnashganlarini va ularning boshndan o'tgan voqeani yozib o'tadilar. Yozib o'tilgan xotira yuqoridagi maqolaning ruhi va mazmuniga mos kelgani uchun bu maqolani Qodiriy qalamiga mansub, deb to'plamga kiritdik.

[2] «Ulug' Turkiston» — Toshkentdagi tatar burjuaziyasi gazetasi. Fevral revolyutsiyasidan keyin nashr etilgai, millatchilik qarashlarini ilgari surgan, muharriri Kabir Bakir.

MA'ORIF SHO'ROSI DIQQATIG'A

So'ylab o'turuvning ham luzumi yo'qdurkim, bizim uchun bir-bir masaladan ham ilgariroq maktab masalasiga jiddiy qarab, kamchilik-etishmagan erlarini takmil va isloh etmak maorifga cho'l xalqimizning diqqatini shul nuqtaga jalb etmak kerakdir. Boshqa ishlarga e'tiborsiz qaraganimiz kabi, bu maorif ishini ham muxmal qoldirsak vaqtdan isti'foda etmagan, tushimizga ham kirmagan engiliklarga kufroni ne'mat etgan bo'lurmiz.

Istibdod davrida biz musulmon yoshlarning kecha-kunduz maktab-maktab deya baqirdiqlarimizni ko'z oldimizg'a keltirsak, endi o'shal vaqtda imtilgan amalimizni ko'z oldimizda ko'rarmiz. Ish shundog' ekan, endi ham tanballik etsak, butun mas'uliyat kelajak tarixda bizim ustimizda bo'lur.

Mundan bir necha kunlar ilgari bir necha o'rtoqlar ila musohaba etishmoqda edik.

Musohiblar ichida ibtidoiy maktablarimizdan birining mudiri... afandi ham bor edi. Millatning istiqboli faqat maktablar ila porlayajag'iga imon keltirdig'imdanda haligi afandidan hozirgi ibtidoiy maktablarimizning borishidan, bu yilgi qishga maktab hayotida hozirlikdan savollar berdim. Afandi shundoq javob berdi: «Xalqimizning yangi maktablarga rag'bat juda yaxshi. Maktabda joy etishmaydir. Boshqa maktab muallimlarining holidin xabarim bo'lmasa ham o'zimizning muallimlarning o'z vazifasiga tushunib harakat etuvchilar, deya olaman. Lekin yozuv asboblari favqulodda ehtiyoj kechirmoqdamiz. O'qush uchun yozuv asboblari so'rab guruhlab «Maorif sho'rosi»ga murojaat etsak ham, shu choqqacha bir natija chiqmadi. Maorif sho'rosining bizga javobi «Shoshmang, barisi topilur»dan nariga o'tmay bu yo'lda harakat etdiklari ko'rilmaydir. Agarda qish uchun qalam, daftar va boshqalar hozirlanmasa — ko'ngilsiz natija berishi tabiiydir. Chunki maktab bolalarining aksarisi ishchi-kambag'al bolalari bo'lib, bir dona daftarni 40-50 so'mga, bir dona qalamni 30-40 so'mga oluvlari g'ayrimumkindur. Holbuki daftar bir bola uchun yolg'uz birgina emas, darsga qarab olti-ettitacha lozimdir. Mana shu taraflarini o'ylaganda bilmadim, maktablarimiz qishda ne hol kechirar. Ammo maorif sho'rosini bu masalaga iltifoti boyagi».

Man bu so'zni mundan ilgari ham bir muallimdan eshitgan edim. Endi buning ila ikkinchi bo'ldi. Yozuv asbobi masalasi haqiqatan ham muhim bir masala bo'lib, vaqtinda tadbiri ko'rilmasa haligi afandining aytkanidek, yaxshilik ila natijalanmasa kerak.

Maktabdagi o'quvchi shogirdlar kambag'al kishilarning bolalari o'ldiqdan daftarqalamni o'z yonlaridan oluvlari mumkin emas. Zo'rg'agina kunini o'tkazib turgan ishchi xalq o'g'lining daftar-qalami uchun oyiga bir-ikki yuz so'm chiqimdor bo'lib bola tarbiya etuvi, boshqa millat ishchilari uchun bizga qaraganda ongli bo'ldiqlaridan engil bir ish bo'lsa ham, bizning endigina shu yo'lga oyoq boskan kambag'al xalqimiz uchun oson bo'lmasa kerak.

Bizning qora-nodon ishchilarimiz o'g'lining maktabi uchun oyiga bir-ikki yuz so'm chiqimdor bo'luvi esa to'g'ridan-to'g'ri: «Man sening maktabingga muncha chiqimdor bo'lib o'qita olmayman», deyirda, o'g'lini maktabdan olib, o'quvdan mahrum etar. Bu bizim uchun tabiiy bir ishdir. Hozirda o'quv asboblari bozordan topilib turgan bo'lsa ham so'ngroq topilmov ehtimoli ham bor. Ishchi bolalari yonlaridan daftar-qalam olganlarida, oqchaga ham topilmay boshlasa tag'i bir balo bo'lur.

Shuning uchun «Maorif sho'rosi»ning bu masalaga yaxshirok ahamiyat beruvi, albatta, lozimdir. Masalaning ahamiyatiga tushingan «Maorif sho'rosi» balki muning gadosiga kirishkan chiqar, lekin bu holda bu ishga tadbirsiz qaramak, endigina yo'lga qo'yilgan ibtidoiy maktablarimizga o'tkazilgan millat gullari bolalarimiz uchun bir jinoyat bo'lur.

Julqunboy

«Ishtirokiyun» — 1919 yil, 23 sentyabr, 180-son

BIZDA TEATRU ISHINING BORISHI

TEATRU VA MUZIQA

Ma'lumdirki, bizim Turkistonda drama ham teatrniig tarixlari 1912 yildan boshlanib, ularni qabul etkanimizga etti yillar bo'ladi.

1912 yildan ilgari Turkistonda tatar qarindoshlar tarafidan teatr o'yunlari bo'lub tursa ham tabiiy bizim turmushimizdan chetdaroq bir ruhdagi asarlar o'ldiqdan erli yoshlarni u darajada o'ziga jalb eta olmagan, to'g'risi ul vaqtda Turkiston yoshlari juda oz va shu nisbatda she'riy asarlardan yiroq masofada turarlar edi.

1912 yildan boshlab «Padarkush» isminda o'z turmushimizdan oling'an teatr risolasi Mahmudxo'ja Behbudiy tarafidan maydonga qo'yilur. «Padarkush» risolasi Turkistonning umuman deyarli har bir katga kichik shaharlarinda mavqi' tomoshaga qo'yilub, yoshlarimiz uchun bir daraja teatru maqsadi onglashilur. Mana shundan so'ng bizda teatr masalasi bosh ko'tarub, yarim-yorti teatr risolalari yoza boshlaymiz. Bunday she'riy asarlarni taqlid so'nginda qabul etmak madaniy millatlarning bir qonuni esa-da, bizda birinchidan, bu ishga yangiliq va matbuotsizliqqa, alalxusus bunday nimarsalarni tanqid qilurg'a iqtidorlik munaqqidlarimiz yo'qlig'indan shu ko'yincha qabul etilib, matbuot elagindan o'tquzilmas.

Bu hol 1912-1917 yilgacha davom etib, 1918-yildan e'tiboran, ma'lum har bir ish uchun keng yo'l ochildig'i kabi maorif ishlari uchunda o'rtadagi to'sqinlar oling'ach, teatrlar yozmoq ishi ham har bir qo'lidan yozuv keladig'an yoshlar va o'quvchi shogirdlar uchun bir ermak yoki havas shaklig'a kirdi.

Bu hol Turkistonning boshqa go'shalarindan ko'ra bizim Toshkand yoshlari orasinda ko'brak ko'rildi. Bir nechalarini istisno ila, o'z imlosin to'g'rilab yoza olmaganlar, «dramaturg», «komik» hatto «operato'r» ham bo'lib maydonga chiqdilar-da («tragediya»ni yozmag'anlariga shukr qilasan endi!) Toshkandni ola-chipor drama, komediya va operalar ila to'ldirdilar. Bularni o'ynalg'ali turli formadagi artistlar ham topilib, haftada bir necha martabalab teatr kechalari bo'lib, Toshkand tom bir madaniy xalq turmushini onglataturg'an bo'ldi.

Bu teatrlar xalqimizga tabiiy ta'sirlarin beralarmi, masalasiga kelganda ma'attaassuf biz ikkinchi turli ta'sir sezamiz: tomoshachilar teatrni bekorchilikka ermak va o'zlarining eskidan qolma masxarabozliqlari, deya qariy boshlag'anlar. Haqiqatan ham, o'ylab ko'rganda, bizda teatr ishining bu ravishda borishi yarim madaniy xalqimizg'a shunday ta'sir qoldirmay mumkin emasdir. Bir necha asrlardan beri safsata va sihrbozliqlar ila zaharlanib kelmakda bo'lg'an xalqimizg'a adabiy maktab bo'lur umidinda bo'ldig'imiz teatrning bu holi g'oyatda ayanchlidir.

Teatrlarga xalqimizning bu nazarda qaray boshlovi shubhasiz teatr asarlarimiz ahlisizlar tarafidan bajariluvdandir. Teatr, turmushdagi etishmagan va ortiqcha erlarni ko'z oldimizg'a mujassam etib ko'rsatuvchi bir oynadir. Ish shundog' ekan, biz ham o'z teatruvimizni ko'rganda turmushimizning aksini ko'rmagimiz kerakdir.

Lekin biz o'z sahnimizda shu choqqacha o'zining san'atkoronalig' ila ichiga kiritib yuborib asarlantiraturg'an na bir drama va na bir komediya ko'ramiz. Ammo ko'rdik, ma'attaassuf, na dramalik nomig'a, na komediyalik otig'a muvofiq bir asar uchrata olmadik. Qaysi bir yangi yozilg'an dramasiga qarama, buzuqliq, sahna uchun xiyonat!..

Komediya, degach nima to'g'ri kelsa shundan kula bermak emas, balki o'zining tub shartiga muvofiq etib kulmak, drama yozg'anda mavzuni turmushimizning naq bir

chirik joyidan olmoq va shuning ila barobar adabiyot torozusiga solib yozmoq kerakdir.

Boqingiz, muharrirlik g'ururi ila yozilg'an dramalargakim, bunda birisining oldig'i mavzu g'oyat ahamiyatsiz, turmushimizda yo'q, ya'ni fantaziya shaklli bir narsa, ikkinchisining olg'an mavzui ahamiyatli, lekin voqi'ali tasvir yo'li so'ng daraja buzuq, asardagi qahramonning so'z va ishi xarakteriga nomuvofiq, dialog o'rniga monolog ishlatilgan, monologni talab etgan bir o'rin butun ko'rsatilmagan. asar qahramonining ichki siri ochilmay tomoshachilarni qabziyatga etkurgan va aktlar to'la ko'rsatilmagan uchun ko'b erlar majhul va hokazo...

Shu yaqin orada «Temir to'dasi»[1] tarafidan «Jadid-qadim»[2] ismli bir drama qo'yilub o'tdi. Taassufki, ba'zi mone'lar sababli bu dramani ko'ra olmadim. Eshituvimg'a qarag'anda, bu dramaning mavzui ismindan ham ma'lum bo'luvig'a ko'ra, jadid va qadim orasidagi maslak kurashi ila boshlanur ekan-da, natija qadim jadidni o'ldiruvi ila tamomlanur ekan. Bu esa turmushimizda yo'q bir voqi'a. Durust, jadid-qadim orasinda maslak kurashi bor, bu ma'lum. Ammo jadid qadimning birbirini o'ldirishmak darajasiga etuvi shu asarda birinchi martaba ko'rilur. Bu turmushimizda birinchi ixtiro!.. Durust, Buxoroda qadimlar tarafidan (ulamo fatvosi ila) ko'b yoshlar qurbon etildi. Buning omillari qora xalq va hukumat edi. Ammo bizning bu erlarda bunday voqi'alarni yuz ko'rsatishi hech eshitilmagan ishdir. Agarda bizda ham shundoq yashirin sirlar bo'lsa, oshkor etdigi uchun bu asar muharririga tashakkur etamiz.

Xulosa, mundoq kelishsiz ishlar teatr olaminda shu daraja ko'bdirki, bularni yozib ko'rsatuv uchun butun vaqtni faqat shunga bog'lamoq kerak bo'lur. Bu holning davomi yosh sahnemiz uchun jinoyat, suiste'moldir. Buning kabi e'tiborsizliklarni oradan ko'taruv uchun birdan-bir chora bo'lsa, u ham tanqid yo'lidir. Lekin bundoq havasaki, mayda-chuydalarni ochib ko'rsatib, ahli tarafidan yozilg'an she'riyatli teatr majmu'alarnigina javohiran ochib beraturgan bir munaqqidimiz yo'qdir. Balki bordir, lekin maydonga chiqmilar.

Bundan bir necha kunlar muqaddam «To'kma» teatrining buzuqlig'ina qarshi chiqq'an «Ishchi» o'ziga bir daraja ko'ngil bog'latg'an edi. Lekin aning ham aytmakda bo'ldig'i tanqidlar yolg'uz sahna kamchiliklari, artistlarning o'yunni buzuq o'ynovlari va shunga o'xshash ikkinchi darajadagi o'rinlarni tanqididan narig'a o'tolmadi. Menim bu dedigimdan «Sahna va artistlarni tanqid etuv noo'rin emish», degan maqsad onglashilmasun. Albatta, bular ham o'z mavqe'inda teyishli ishlar, lekin demoq istaymanki, keng ma'naviy jihatdan o'ldiqdan ilgari teatr asarlarining asl o'zini umumiy adabiyot o'lchovina solib operasiya qilib chiqish birinchi martaba lozimdir. Bilsunki, asar sahnaga qo'yilaturg'an bir narsami yo yo'q.

«Ishchi»ning etdigi tanqidlaridan har bir cho'pchak ham bir haqiqiy asar bo'lib tanilub, haligi dedigimiz ikkinchi darajadagi taraf, tuzuk bo'lsa bas, degan maqsad onglashiladir. Bu kamchilik esa «Ishchi»ning oz tajribalilig'indan bo'lsa kerak. Men o'z tirikligimizdan ko'piya bo'lg'an she'riy asarlarni ko'payuvin tilayman. Tilaymangina emas, hamon harorat ila kutaman. Buni esa qo'lidan yozuv keladurgan har bir kishidan emas, o'zining ahlidan kutaman.

Yoshlarimizning tarbiya eri maktab bo'lsa, kattalarimizniki teatrlardir.

Kattalarimizning maktabi yozuvchilik, pedago'glarning yozdiqlari darslar. Fantaziya, uydirmalar bo'lmasin.

Turmushimizning aksi — usta rassom tomonidan oling'an aks bo'lsin, — deyman.

Julqunboy

«Ishtirokiyun» 1919 yil, 11 dekabr, 239-son, 2-bet

[1] «*Temir to'dasi*» — harbiy vatanparvar yoshlardan tuzilgan guruhlar bo'lib, ular maktablarda tashkiliy ishlarni bajarishgan, bolalarga jismoniy tarbiyadan dars berishgan, pesalarni sahnalashtirganlar.

[2] «*Jadid-qadim*» — shoir Xurshidning asari.

BIZDA ASKARLIK MASALASI

Boshqalar tarafidan huquqingning toptalmovi, chetlarga mahkum, mazlum bo'lmaslik, chet millatlarga o'z tovushingni eshitdirub eshitmoqqa majbur etuvg'a shubha yo'qkim, qo'lingdagi qurolingg'a, askariy kuchingg'a qarab bo'lur.

Ko'ramizkim Ovrupo, Omriqo millatlari bunchaliq sha'n-shavkatni faqat harbiy kuch ila qozonmishlardir. Ovrupo, Omriqo imperialistlari Sharq xalqini faqat qurol kuchi ila o'zlarig'a asir etmishlar va hali ham harbiy kuch ila Sharq mazlumlarini zanjirda tutarlar.

Ammo biz sharqli mazlum musulmonlar esa shu qurolsizlik, askar yo'qlik ila shu zolim xunxo'rlar zanjiriga band bo'lmishmiz. Durust, biz sharqlilar g'arblilarga qaraganda madaniyatcha bik tubandamiz, bizim mazlumiya-timiz madaniyatsizligimiz uchun deyilsa mumkin. Lekin shundog' bo'lsa ham istiqlo-l olib, askarsiz yashamoq butunlay mumkin emas. Natijasi boshqa qurolli mamlakatlarga qul asoratda yuriluvdir. Buning uchun dalil qilib afg'on qarindoshlarimizdan ko'rsatilsa mumkindirki, afg'on xalqi hozirda va mundan elli-oltmish yil ilgari-da ham madaniyatcha biz turkistonlilardan ortiq bo'lmay yurar edi. Lekin boshqa madaniy millatlarning taxt hokimiyatiga o'tkani yo'qdir. Bu nimadan edi?..

Ko'z oldimizdadirkim, shu madaniyatsiz afg'on xalqi butun dunyoga hokimlik da'vosiga etishkan Ongliyadan o'zining ozgina harbiy kuchi ila o'z tilagini imzo etdirdi[1]. Ammo biz Turkiston ishchilariga kelganda og'zimizg'a qo'yulgan tayyor oshni ham eblab icholmaymiz. Qurol, kiyim, joy va ovqat hozir bo'lgan holda askar bo'luvdin farsaxlarcha yiroqg'a qochamiz...

Durust, bizim bu qo'rqqoligimizni ham o'rni bor, munda 50 yillar ilgari or-nomusli Alimqulimiz, Qanoatshohlarimiz va ...larimiz bo'lgan, vatanimiz chor hukumati tarafidan zabt etilgach, endi o'z istibdodi ostinda qul etib qoldirmak niyati zolimonasinda yonimizda pichoq taqib yurituvni ham man' etkan. Shu zolimona politika orqasinda hozirgi qo'rqqollik holiga tanazzul etkanmiz.

Biz musulmon mehnatkashlari buyuk O'ktabr inqilobidan so'ng hurriyatni, istiqlolni yana egallash ila boshladik. O'zimiz uchun mahkumiyatdan qutulib yashovning mumkinlig'in sezdik. Boshlab qo'ldan ketkan huquqlarimiz o'z qo'limizga kira boshladi. So'ngg'i vaqtlarda vatanimiz bo'lgan Turkiston idorasi hammasi bo'lmasa ham yarmisi deyarlik o'z yigitlarimiz qo'lig'a o'tdi.

Demak, mamlakatning yarim idorasi o'z qo'limizda. Turkistonning butun mehnatkashlarining imoni komil bo'lsa kerakki, yaqinda rus mehnatkash birodarlar: «Shu kungacha biz sizning o'z vazifangiz bo'lgan bu ishlarga uzviy birodarlik uchun yordamlashib keldik. Endi marhamat etib, o'z ishingizni o'zingiz ishlatingiz, mundin so'ng bizdan sizga yordam bo'lmayajak!», debdurlar. Bu bir tabiiy ish.

Yuqorida ham so'ylanib o'tildi: «Mamlakat idorasi askarsiz mumkin emas». Idora o'z qo'limizga o'tkach, tabiiy, vatanimizning dushmandan muhofazati o'z ustimizga tushajak. Buning uchun o'z askarimiz bo'lurg'a kerak. Tabiiydirki, mamlakat idorasi bizning qo'lda bo'lib askarlikni boshqalar qilmayajak. Bu mumkin ham emas.

Shuning uchun agarda biz mustag'il, qulliqdan qutulib yashovni xohlar ekanmiz, yaqin istiqbolimizdagi baxtli kunlar uchun askar bo'luvimiz, vatan muhofazasiga hozirlanuvimiz lozim. Lozimgina emas alzamdirdir. Musulmon ishchilaridan askarlar hozirlov ehtiyoji endi siz yoshlarga bo'lsa kerakki, musulmon ishchilaridan ko'ngilli askarlar yig'moq haqinda Markaz musulmon byurosi tarafidan Eski shahar sinfiy ittifoqlar sho'rosiga bir murojaatnoma tushurilgan ekan. Bu murojaatnoma mazkur sho'roning shu so'ngg'i umumiy majlisida ko'rilib, tubandagi qaror berilganki, ahamiyatiga ko'ra shu qarorni aynan ko'chirib yozaman:

«Musulmonlardan ko'ngilli askar yig'moq Turkiston o'zbek ishchilar hayotini ta'min va chetlar tarafidan toptalgan huquqini tirgizu degan so'zdir. Biz bu askarlik masalasini shundog' onglab, Markaz musulmon byurosining murojaatini tamom shodliq ila qarshi olamiz. Ostinda ezila-ezila tamom ishdan chiqq'an askar bo'luv so'zini bir vahimalik va ... deb ongliy boshlaganlar. Shuning uchun musulmon ishchilaridan askar yig'uvga zo'r tashviqot lozimdir. Binoan alayhi, bizning o'ttuz to'rt ming mehnatkash namoyondalari Markaz musulmon byurosiga murojaat etamizkim, ko'ngilli askar yig'uv tashviqotiga bizim yonimizga muqtadiri mushavviqlar berib, bizim tashviqot ishimizga yordamlashsun. Eski shaharga ta'lim joylari ochib harbiy muallimlarni musulmonlardan qo'ysun. Musulmonlarning o'zidan askariy muallimlar etkuzmak uchun kurslar ochib, shu kundan e'tiboran Eski shahar sinfiy ittifoqlari sho'rosiga bir nafar o'z harbiy vakilini doimiy etib tushursun».

Mana bu qaror g'oyatda ko'ngilli bir ish, lekin boshqa qarorlarimiz kabi bunda — qog'azdagina qolib ketmovi matlubdir. Yaxshi soatda!

Julqunboy

«Ishtirokiyun» 1919 yil, 4 noyabr, 211-son

[1] O'sha vaqtda Afg'oniston podshosi Omonulloxon (1892-1960) yurtining mustaqilligi uchun keskin kurash olib borish niyatida ekanligini bayon qilib, Sovet hukumati bilan diplomatik yozishmalar olib boradi. 1919 yil may oyida Sovet qukumati Afg'onistonning davlat mustaqilligini tan oladi. O'sha kunlarda inglizlar Afg'onistonga qarshi qurolli hujum uyushtnradi. Lekii ular mag'lubiyatga uchrab, afg'on xalqining mustaqnllngini tan olishga majbur bo'ladi.

QIMMAtChILIK MASALASI

«Ishtirokiyun»ning bir no'mirinda Toshqun o'rtoq «Qimmatchilik tinkamga tegdi» unvonli bir maqola yozib: man so'qqabosh bo'laturib shuncha qiynalmoqdaman, ammo bola-chaqalik akalarning holi nima kechmoqda ekan, mazmunida bir so'z so'zliydir. Bola-chaqalik bir yigit o'ldig'imdanda Toshqun og'aning boyagi so'zi manim yaramga tuz sepdi. Shu qimmatchilik vaqtining oilador bir kishisi bo'luvim sababi ila qo'limga qalam olib man-da o'z hasratimni yozib o'tmoqchi bo'ldim. Lekin manim kechirmoqda o'ldig'im kunlar oldida Toshqun o'rtog'imniki holva bo'lib qoladir. Mana tubanda o'qub ko'rulsun: Osh-non emoqdan boshqaga yaramagan bir chol otam ila bir kampir onam, yolg'uz so'z so'ylash ila osh pishirishka yaratilgan bir xotunim bor. Ko'chaga yuz karra chiqib, har uyga kirganda «Oyi, non ber!»ni o'ziniki qilib olgan bir qizim, topkanini ko'chada chiqim qilib, erta-kech manim ovqatimga sherik bo'ladirgan bir inim bor. Bulardan boshqa tag'i bir yashar o'g'lum bo'lsa ham, Xudoga shukr, hali tishi chiqg'ancha yo'q. Manim qarovimdagi jam'i muftxo'rlar olti jon, o'zim ila etgi jon bo'lamiz. Mana shu yuqorida ko'rsatganlarimni to'ydirmoqlik kafolati manim ustimga yuklangandir. O'zim... da xidmat qilib, oylik vazifam sakkiz yuz qirq so'm, har kuniga yigirma sakkiz so'm 33 tiyin tushsa kerak. Endi shu jonvor yigirma sakkiz so'm 33 tiyinning ustidagi («Ishchi» o'rtoqning ta'birincha) mashmashaga tomosha qilinsa: man Eski shahar oziq sho''basi tarafidin berilajak oziqlarni hisobga olmay, to'p-to'g'ri bozor bahosiga hisob yuritaman, chunki Eski shahar oziq sho''basining beradigan yigirma kunda bir karra nonini, ikki oyda bir martaba oila boshiga ikki qadoq zig'ir moyini, bir yarim oyda jon boshiga bir qadoq so'k va birinchni, oh o'ldim, deganla yarim qadoq go'shini butunlay hisobga olmayman. Iydning birinchi kunidan boshlab to alholgacha bilmadim, nima sababdandir non ham bergani yo'q. Boshqa nimarsalar ham hokazo... Agarda qattig' tegmasa oziq sho''basining mutasaddilariga shunday tavsiyada bo'linur edim: Bizadek kambag'al Julqunboylarni, o'zingizni, ham komitetingizdagi ikki yuzmi, uch yuzmi xidmatchilaringizni javobini beringiz-da, hammamizni overagarchilikdan ham tamug'likdan qutqaring!

Maqsaddan yiroq tushibman. Ertalabki choyni besh dona non ila ichamiz. Bir put unni o'rta hisob ila ikki yuz so'm qilganda har donasi besh so'mdan tushib, yigirma besh so'm bo'ladir. Choyni ham uch so'm hisoblaganda yuqorida ko'rsatib o'tkan bir kunlik topishimning mashmashasi tamom bo'lib, kunning mundan bu yog'iga bo'ladirgan xarajatlar butunlay o'rinlidir. (Ehtimolki, bu saxiyona yolg'uz ertalabki choy uchun beriladurgandir).

O'rni yo'q chiqimlar: tushlik choyga uch dona non puli o'n besh so'm. O'zim xizmat vaqtida arzon baho oshxonadan bir kosa osh eyman — puli olti so'm. Jam'i yigirma bir so'm. Endi kechqurungi oshlik turi haftada shu ravishcha bo'ladir: shanba ila dushanba kun moshxo'rda, yakshanba ila seshanba moshkichiri, chahorshanba kun so'k oshi, panjshanba kuni ubra, jum'a kuni palov. Palovdan boshqalarining chiqimi ozroq farqli bo'lgani uchun bir kunlik masalliq tubandagicha hisoblansa mumkindir. Yarim qadoq mosh besh so'mdan etti so'm elli tiyin. Yarim qadoq birinchi olti so'mdan to'qquz so'm. Chorak qadoq moy o'n so'm. Bir qadoq karto'shka olti so'm (go'sh o'rniga karto'shka ishlata boshlaganimizga ikki oylar bo'ldi. Go'shning

isminigina eshitamiz. Bu yaqinda o'zini ko'rganimiz yo'q). Xojji tuz va o'tundan boshqa osh chiqimi 36 so'm 50 tiyin. Haftada kir sobundan bir qadoq ketadir. Puli 60 so'm. Bul ham bir kunga 10 so'm tushadi. Osh xarajatidan tag'i bir narsa yodimdan ko'tarilibdir. Haftaga bir xurmacha qatiq puli 35 so'm, kuniga 6 so'mdan ziyodroq tushsa kerak. Jam'i o'rinsiz xarajat 64 so'm 50 tiyin. O'rinlik — 26 so'm ila jam'i 102 so'm 50 tiyin. Yuqorida yolg'uz ovqat xarajatlarini ko'rsatdim. Toshqun o'rtoq aytmishli ham yozning ko'ngil sus ketadurg'an mevalari ham bor. O'ldim deganda o'tguz-qirq so'mni bunga ham bermay ilojing yo'q. Mayda-chuydalari ila hisoblaganda maishatimga bir yuz so'm etadir. Bu yuz so'mni nima qilmoq kerak. Bunga kim aybli? Molni qimmatlandiruvchi ispiulyantmi? Yoki vazifani oz beruvchi hukumatmi? Bu xususda churq etmasdan hukmni o'qiguchining muhokamasiga tashlab o'taman.

Bobolarimizning «Qarzing mingga etsa, murg'i musamman egin!»[1] degan bir maqollari bor. Lekin hozirda qarzim besh mingga etti ham murg'i musammandan darak yo'q. Agarda bu so'z to'g'ri bo'lsa edi, murg'i musammandan beshini egan bo'lur edim.

O'yun-kulgiga, tomoshaga o'chroq (xarisroq) bo'lsam ham oqchasizlikdan tashlab yuborganimga ko'b vaqtlar o'tdi. Matbuotga mayda-chuyda yozishka iqtidorim bo'lsa ham bu ishim yaxshigina edi. Mal'un qimmatchilik qisiriqidan ko'bdan tark etib yubordim. Yuqoridagi bir necha satr hasratni yozarga «Kampirning dardi g'o'zada», degan kabi Toshqunboy maqolasi sabab bo'ldi. Man-da o'z dardimni yozdim. Yo'qsa ezmalanib o'lturmoqqa vaqtim ham yo'q edi. «Ishtirokiyun» boshqarmasi bu ezmalikni bosarmi, yo'qmi manim ishim emas. Har holda hasragimni yozib, yurakimni bo'shatib olganim uchun o'zimni engil kabi sezmoqdaman. Bu yozganlarim o'quvchiga ortiqcha bir ezmalik bo'lib sezilur, shuning ila barobar o'rinlik ham deb o'ylayman.

Julqunboy

«Ishtirokiyun»[2] — 1919 yil, 5 avgust. 148-son, 2-bet

[1] *Murg'i musamman — gavhar tuxum qiladigan samo qushi; qush go'shtini odatda aslzodalar eydi, «Kuning etib qarzga botib ketsang qam obro'ni qo'ldan berma, otdan tushsang qam egardan tushma», deb muallif kinoya qilyapti.*

[2] «Ishtirokiyun» («Kommunist») — 1918 yil 20 iyundan boshlab «Ulug' Turkiston» gazetasi shu nom bilan Toshkentda chiqa boshlagan. Turkiston Milliy ishlar komissarligining nashr afkori. Gazetaga Kabir Bakir, Nazir To'raqulov, Aqmad Donskoy, Xanafiy Burnishev, Mirmuhsinlar muxarrirlik qilgan. Gazeta xodimlarining ko'pi tatarlar bo'lgani uchun tatarcha so'zlar ham ishlatilgan.

ESKI SHAHAR «CheKa»SI ATROFINDA

Ikki yil endi yarim yorti hukumat ishlari o'z qo'limizga berilib keladir. Bizning uchun o'lka masshtabinda ish ko'rmoq (ozgina istisno ila) to'g'ri kelmasa ham shahar, uyaz, qishloq ishlarimiz o'zimizga topshirildi. Ikki yildan beri ba'zi juz'iy ishlarimizni o'zimiz yuritib kelimiz. Tabiiy, ilgariroq idoralarimiz boshiga o'lturgan mehmonlar tajribasizlikdan idora ishinda o'zlarini tuta olmaganlikdan va...lardan xalqni tashvish

ostinda qoldirib keldilar. Inqilob to'lguni bosila tushdi, suv tindi. Kimni kim ekanlig'i aniqlana boshlab, ish boshig'a haqiqiy xalq xizmatchilari bo'lg'an nomzodlarga o'tquzildi.

O'tquzildi, ammo ayni bir foji'a qarshisiga fahmim etdi. Bu, o'zimizdan idora ishlarini yurguzarlik ish kishilari yo'qlig'i edi. Tabiiy Nekalay istibdodi ila biz idora ishlaridan chetka qoqib, hayvon kabi maishat etmoqg'a majbur aylandik. Ammo inqilobdan so'ng bizga kerakli ish kishilarni hozirlamoq edi. Buni ishning ketishi ham bizga sezdirar edi. Lekin biz bunga e'tibor etmadik. «Bo'lar-ketar»da davom etdik, ammo buning natijasi bu kun qarshimizda gavdalanib turadir. Hozir idora ishlarimizni yurguzmoqg'a kishimiz yo'q, tabiiy, ruslardan qo'yamiz. Lekin ruslar bizning tilimizga, urf-odatimizga butunlay tanish emas. Ishka rusdan xizmatchi olsaq til bilmaydir, yoniga bir tarjimon beray desak, bizda tarjimon anqoning tuxumi! Mana foji'a!..

Men bizning idoramizdagi oqsovni shu lahzada deb bilganligimdan bu kundan e'tiboran ish kishilari hozirlov choralarig'a kirishuvni o'z ahlining yodiga tushurib o'taman. Bu kundan bo'lak tadbiriga kirishmasak, kelajakda mundan ham yomonroq natijalar beruvi ko'z oldidadir.

Eski shahar CheKasi (tergov hay'ati) uch-to'rt davr kechirib, bir necha xoinlar qo'linda nohaq o'yun bo'lgan kunlari ham bo'ldi. Ammo so'ngg'i vaqtlarda o'zimizning muqtadiri» xalq xodimi bo'lgan kishilarimizni bu o'runga qo'ydik. Darvoqi', bu o'runga layoqatli deb bilgan kishilarimiz hozirgilar bo'lib, bulardan boshqa layoqatligini topmoq bizning uchun g'ayri mumkin edi. Lekin ish shundog' bo'lsa ham Eski shahar tergov hay'ati o'z tabiiy holinda bora olmaydir. Buning sababi ma'lum: — ish kishilarimizning yo'qlig'i!

Shu yaqin orada tergov hay'ati o'rinishgan binoda yong'in voqi' bo'lib, bir necha kunlar CheKaning ishlari to'xtamoqg'a majbur bo'ldi. Hay'at raisi Ergash o'rtoq Nurmuhammad o'g'li na uchundur bir necha bora xizmatdan ozod etiluvni so'rab iste'fo berdi esa-da, qabul etilmadi shekilli, u hamon iste'fosinda isror etadi. Eshitilgan so'zlarga qaraganda, Ergash o'rtoqni yuqori doiralar xizmatiga olinuv ehtimol tutiladir. Har holda Ergash o'rtoq fidoyi xalq xizmatchisi bo'lganligidan bu o'rtoqdan foydali xizmatlar kutulsa bo'ladir. Ergash o'rtoqni bu o'rundan olingan taqdirda Kraykomning layoqatli kishini ta'yin etuviga ishonamiz. Ammo ilgarigi hollarning takror etilmovi ko'zda tutilurga tevish.

Julqunboy

«Ishtirokiyun» — 1920 yil, 3 mart, 47-son

QIROATXONALARIMIZ

Eski vaqtlarda Turkistonning ikkinchi darajadagi shaharlaridan bo'lg'an Samarqand, Xo'qand va Andijon kabi shaharlarda musulmon qiroatxonalari bo'lsa ham Turkistonning markazi bo'lg'an Toshkandda musulmon qiroatxonalari yo'q edi. Turkistonning boshqa erlariga ko'ra Toshkandda ziyoli sinfi ko'b bo'lsa-da, o'zlarida bo'lmag'anda birgina bo'lsun qiroatxona bo'lindira olmovlari qiroatxonag'a juda sovuq qarashlaridan — ahamiyat bermovlaridan boshqa narsa emas edi.

Madaniy xalqlar o'zlarining eng kichkina qishloqlarida ham bo'lmag'anda bir-ikki qiroatxona bo'lindiralar, katta shaharlarida, albatga, yigirma-o'ttuz qiroatxonalari bo'ladir. Bizning Toshkandda birinchi martaba ochilg'an qiroatxona 1918 yilning dekabrinda bir ikki yigitlarimizning g'ayrati ila «Turon» jamiyatining[1] Orif Klebleev noming'a ochilg'an qiroatxonasi bo'ldi. Lekin birinchi martaba ochilg'an bu qiroatxona yaxshi yo'lg'a keta olmadi. Chunki kitob kelturmakka atrof yo'llari yopiq va buning ustiga qiroatxona uchun hukumatdan yordam ham yo'q edi. Boshida qiroatxona mahalliy kishilarning hadya etkan kitoblari ila yurib tursa ham, so'ngroq Milliy ishlar komissarlig'ining Orif Klebleev ismiga yodgor bo'lsun, deb bergan o'n ming so'm oqchasi bilan ba'zi madaniy ishlar ishlab turdi. Lekin bu oqcha va bu hol ila qiroatxona o'zinda bor kitoblar bilan xalqni qanoatlandiruv mumkin bo'lmag'ach, shaxsiy kitobi bor kishilardan kitoblar rekvizisiya tariqasida qiroatxonag'a olindi. Buning ila ham ish radlamagach yuz ming balolar ila o'shal vaqtli Milliy ishlar komissarlig'indan to'qson besh ming so'mlar chamasi oqcha oling'an. Bu oqcha ila kitob kelturmakka atrof shaharlarga vakillar yuboruv kitobxonaning muddaosi esada, hamma yo'llarning yopiqlig'i va temir yo'llarning tartibsizligi bunga mone' bo'lub, Toshkandning o'zidagi kishilardan bo'lg'an kitoblarni garchi juda qimmat baho bilan bo'lsa ham olina boshlag'an. Ushbu Milliy ishlar komissarlig'ining bergan to'qson besh ming so'm oqchasi bilan 1919 yilning noyabrig'a qadar qiroatxona davom etmakda edi. Dekabrdan e'tiboran O'lka kutubxonasining nazoratiga o'tub, ushbu yilning apreliy'a qadar oning qaramog'inda davom etdi. Bu vaqtlarda qiroatxonaning moddiy jihati yaxshigina ta'min etilib, anchagina kitoblar olmoqg'ada muvaffaq bo'lindi.

Taassufki, O'lka kutubxonasining qaramog'inda ko'b davom etuvga mumkin bo'lmay, ushbu yilning 1 mayindan boshlab Eski shahar maorif sho''basi yonidagi «Maktabdan ish maorif taratuv sho''basi» idorasig'a o'tdi. Buning uchun: «Endi qiroatxona dardimizga yaqindan tanish bu sho''ba qaramog'iga o'tdi. Bundan so'ng, albatta, qiroatxona yo'lg'a qo'yulib yuborilsa kerak», deb shodlanilsa ham, lekin umidimiz bo'shka chiqub qiroatxonaning O'lka kutubxonasi davrindagi vaqtlarini sog'ina boshladi. Bu kunda kutubxona sotub oluv oqchasizlikdan bugunlay to'xtag'an. Buning ustiga «Maktabdan ish maorif taratuv sho''basi» tarafidan qiroatxona ustiga ta'yin etilgan kishi qiroatxona ishlari ila noahl bir kishi bo'lg'ani uchun, qiroatxonag'a nima kerak, qiroatxonaning ehtiyoji nimaga ortig'roq va ishni nima bilan boshlamoq kerak ekanin bilmas ekan.

Toshkand musulmon xalqining birdan-bir qiroatxonasi bo'lg'an bir kutubxonaning bu holda bo'luyi, xususan holni maorif sho''basi qaramog'ig'a o'tkandan so'ng yuz ko'rsatuyi taassufli bir holdir. Maktabdan ish maorif taratuvni xohlagan «Maorif sho''basi»ning diqqatini bu nuqtaga jalb etamiz.

Klebleev nomig'a ochilg'an qiroatxonada hozir to'rt yuz jildga bolig' musulmon kitoblari bo'lub, Toshkand musulmonlari kabi ikki yuz minglab hisoblang'an bir xalq uchun bo'lg'an ou qiroatxonag'a nol darajasinda ozdir. Eng ozi to'rt-besh ming jildlarga etkuriluyi matlub bo'lub, buning uchun ichki Rusiya, Boku kabi joylarga vakillar yuborib, kitob keltiriluyi kerakdir. Bo'lg'ani shul, deb yotgan bilan makgabdan ish maorif taratuv viveskasi u daraja kungillik natija bermas.

Eski shaharda «Turk RO'STA»ning saksondan ortiq qiroatxonasi bor. Qaysi choyxonaning yonidan o'tma «Turk RO'STA»ning falonchi qiroatxonasi» degan viveska va choyxonaning burchagida ustol ustida chang bosub yotkan besh-olti no'mir «Ishtirokiyun» va devoriy «RO'STA» gazetasig'a ko'zing tushmay qolmas. «Turk RO'STA» qiroatxonalari ochilg'andan beri bularda o'qub turgan bir kishi ko'rilmaydir. Bir vaqtlarda xalqg'a o'qub bermak uchun har bir qiroatxonaga kishilar ta'yin etilgay, degan bir xabarni eshitub so'yungan edik. Lekin bu hol uzoq davom eta olmag'ang'a o'xshaydir. Endi bu qiroatxonalar o'rgumchakka uya bo'lub yota bersunmi! Maktabdan ishchilar va yo «Turk RO'STA»chilar buning biror tadbirini ko'rishka o'ylab boqadirlarmi?

Julqunboy

«Ishtirokiyun»— 1920 yil, 23 iyun, 125-son

[1] «Turon» jamiyati — taraqqiyparvar ziyolilar jamiyati, Toshkentning Eski jo'va maydoni yonida, Maxsido'z ko'chasidagi Harbiy komitet o'rnida bo'lgan, Toshkentning madaniy-ma'rifiy markazi bo'lgan, saqna asarlari ijro etilgan. 1927 yilda tarqatib yuborilgan.

YaNGI SISTEM BETARAFLIK

Inqilob barakasinda hisobda ham bo'lmag'an allaqancha yangi sistem ajib, g'arib ixtirolar yuz berdi va bermakdadir, bu yangi ajoyib aul-tarasha bozorlarni yozub ko'rsatuv inson toqatidan favq bir ishdir. Butun dunyoning teatru bozorida, adabiyot tarixida ko'rulmagan ravishda yangi nafis o'zbek teatrulari, o'zbek adabiyotlari, o'zbek artistlari, muallimlari, munajjimlari, muhandis muhtari'lari, muharrir va imlochilari, qompozito'r rassomlari, shupurgichi arobakashlari, qo'yingchi, domlalaracha qilub so'zni qisqartg'anda va hokazo va hokazolari o'zbeklarning yangi sistem sanoii nafisalari jumlasidandirlar...

Allohdan baraka va davomini so'rarg'a kerakdurkim, o'zbeklar bunday yangi sistem ixtirolarni hali ham kun sayin va daqiqa, soniya sayin yo'qliq olamidan borliq dunyosig'a chiqarub, aqllarni hayron, ko'zlarni ko'rmas, quloqlarni eshitmas, qo'llarni tutmas, oyoqlarni yurmas, og'zingdan kalava-kalava so'lakaylaringni oquzib ba'zilar hayvoni notiqaliqdan hayvoni g'ayri notiqaliqg'a aylantirmoqdadirlarkim, bu hol esa yangi sistem ixtirolarning asari maxsusai majdubai makshufai maxsusasidandurlar.

O'zbek eliga yana bir bashorat!
Qanday bashorat?

Juda ham kagga, juda ham sha'sha'ador bashorat. «Yangi sistem betaraflik» bashorati! Yana bir yangi ixtiro bashorati!

Bashoratnomamizning va «Yangi sistem betaraflik»ning asl ixtiroig'a sabab bo'lg'ani uchun asl masalaning jarayonidan qisqag'ina bo'lsa ham yozib o'tayluk:

Yodimdan ko'tarilmagan bo'lsa, «Qizil bayroq» gazetasining 131-raqamida «Ilmiy xidmat» lavhasi ostida «Birov» imzoli bir bechora («Qizil bayroq» ta'biricha ham bechoradir) mashhur «avantyurist» (bu ta'bir «Birov» birodarimnikidir) Munavvarning yangi imlog'a qarshilig'i uchun marhum nemisning bir yuz o'n besh

duymalik to'pidan «avantiyurist» ustiga shu kadar o'q yog'dirg'an ediki, kaminangiz mazlum Munavvarni bu jahannam o'ti ichida kuyub kul bo'lg'anlig'ig'a qaror qo'yg'an va beixtiyor tilimga «Inna lillahi va inna ilayhi roji'un» oyatini joriy qilg'an edim. Ammo mening bu foli badim bekorga ketub oradan bir qancha vaqt o'tar-o'tmas «avantiyurist» Munavvarning tirik qolg'anlig'i va maydonda o'zining Nekalay davridan qolg'an eski gurzisini ko'tarub, javlon qilg'anlig'i ko'rildi-da, Lahavla... o'quy boshladim. Chindan ham bu, «avantiyurist»ning «Birov» afandining jahannam hujumidan salomat qoluvining o'zi ham Lahavla o'qutdirarliq edi.

«Avantiyurist» Munavvar inqilobdan beri turli tomondan mushtum eb, ammo churq etmay kelganlikdan men uni endi juda ham abjaq bo'lub qolg'andir deb o'ylar edimki, ammo ish bu fikrimning tamomo aksi bo'lub chiqdi.

Andog' rivoyat qilurlarkim, Munavvar «avantiyurist» maydonda javlon urdi, gurzisini salmog'lab boshidan aylanturdi va na'ra tortdi. «Qizil bayroq» ta'biricha, bechora «Birov» o'rtog'imning ustiga andog' zarb urdiki, erlar titradi, ko'klar darz ketdi. Bir vaqt qarasam, «Qizil bayroq» maydonining o'rtasida majruh «Birov» o'rtog'imni bag'riga bosqan holda «Qizil bayroq» idorasi o'lturadir. Idora atrofida g'i tomoshachilarg'a aytadir: «Bu muzoraba to'g'risida savol-javobni cho'zub o'lturmaslik uchun «Qizil bayroq» bundan keyin bu to'g'rida ikkinchi muzorabalarga yo'l bermaydur. Shuning bilan birga betaraf bo'lg'an holda o'zining fikrini bayon qiladur».

Bu vaqt «Qizil bayroq» idorasining ko'zi bag'ridag'i ko'zini termulturub yotqan majruh «Birov»ga tushadir-da, ixtiyorsiz otaliq va og'aliq ko'z yoshisini to'ka boshlaydur. Qarshisidag'i «avantiyurist»ga boqadir-da: «Siyosiy o'yunchi» deydur. Bag'ridag'i majruhga qaraydir-da: «Bechoira birovim, mazlum birovim» deydur, ho'ngrab yig'laydur. Yana achchig'ig'a chidolmay «avantiyurist»ni qarg'iy boshlaydur: «Hiylagar, makrchi, juvonmarg!»

«Qizil bayroq» idorasi ko'zidan yoshini oquza-oquza alla narsalarni so'zlab, «avantiyurist»ning zarbasini, «mantiqsizlik va zolimlik», deydir. Shuning ila «Qizil bayroq» o'zining yuqorida so'zlagan «Betaraf bo'lg'an holda» jumlasini unutub yuboradir-da, Munavvarga ochiqdan-ochiq hujum eta boshlaydir.

Mana bu «betaraflik» o'zimizning ota-bobodan qolg'an eski betaraflik emas, «Yangi sistem betaraflik!» Bu — «Qizil bayroq» gazetasining yangi ixtiroyi, yangi ijodi!

Yangi ixtirochilarga duochi **Julqunboy**

«Inqilob» — 1922 yil, 2-son, 45-46-betlar

TILANCHILIK YoXUD ENGIL KASB

Insoniyat olaminda eng mazmum va manfur bir ish bo'lsa, ul ham tilanchilik — soyillikdir.

Tilanchilik — ilm-hunarsizlik orqali tarqalaturg'an bir maraz bo'lg'anliqdan tabiiy bu kasal bizim islom olaminda ko'bdir; shu daraja ko'bdirki, ba'zi islom mamlakatlarinda, oyniqsa, bizim Turkistonda bir kasb tusini olmishdir. Bizim bu, tilanchilikni o'zlarig'a kasb etib oluvchi zotlar nazarinda go'yo bu ish olar uchun shar'iy bir hunar hisob etilur. Vatanimizda tama' ila umr o'tkaruvchi eshon, shayx,

nazrixo'r, duogo'y, bilmam tag'i allaqanday darvishlardan qat'i nazar, ochiqdanochiq tilanchilik etuvchi qalandarlarimiz, maddoh va ashurochilarimiz, ko'chamako'cha tentirovchi er-xotun, bola-baqralarimiz va tilanchilik savdosinda shaharqishloqlarda kezuvcilarimizga qaralsa, bizda tilanchilikning na darajada taraqqiy etib, kasb suratiga kirib borg'anlig'in ko'rilur. Bularning hammalari deyarlik ishlarga qodir kishilar bo'lg'anliqdan shar'an bo'lsun, vijdonan bo'lsun tilanchilik etarga haqlari yo'q kishilardir.

Qalandar, maddoh... ismli safillarimizning ichida katta-katta boylari bor bo'lg'ani kabi topqan oqchalarini qimor, nashaxonalarda barbod beruvchilari ham o'zlariga etmagan shekilli, yosh, ma'sum bolalarini ham bu yomon kasbga qurbon etmakdadir. Bu badbaxtlarga «O'zing-o'zing, endi o'g'lungni o'qutub biror kasb o'rgatsang yaxshi bo'lmaydirmi?», desang: «Ey-y, bu kasb bizning ota-bobolardan qolib kelmakda bo'lg'an ish. Har kimga o'z ota kasbini qilmoq kerak!», javobini beradirlar.

Ko'rasiz! Alar uchun tilanchilik o'zi bir kasb ota merosi! Islomiyat buning kabi yalqov tama'korlikg'a qattig' qarshi bo'lgani kabi bukungi ijtimoiy olimlar ham jiddan qarshidir. «Tog'dan o'tun keltirub sotib, shundan muhtojlarga sadaqa beruvingiz tilanib yurmoqdan yaxshiroqdir», degan kabi hadislar tilanchilikdan, yalqovchiliqdan xalqni qattig' man' etadir.

Rusiya ijtimoiy qo'shma sho'rolar jumhuriyati ham tilanchilarga yo'l qoldirmov uchun «Ijtimoiy ta'minot» isminda kuchdan-quvvatdan qolmish mehnatkashlarga yordamxonalar ochmishlardir, bu soyillikg'a qarshi bir choradir.

«Ijtimoiy ta'minot»lar bizim salomat vujudlik, yuzlarindin qon tomar maddoh, qalandar ismli engil kasbchilarimiz uchun emas, balki qari, ishka yaramovchi, ko'r, shol kasalli, sag'ir, etimlar va shularning amsoli uchundir. Islomiyatning bo'lsun va olimi ijtimoiyotning bo'lsun bizning engil kasbchilarimiz bo'lgan maddoh, qalandar va amsoliga javobi shuldir:

— Kuching bor, vujuding salomat va aqling komil ekan, ishlab e! Boshqalarning qo'lidag'ig'a osilma!

Ammo biz bugun hayoti ijtimoiya kechirur ekanmiz, hanuz boyagi engil kasbchi safillarimizning kasblarinda mudovamat etuvlari «dunyo omillari» shiori qarshisinda buning aksini ishlovchilarning-da bo'linuvi g'oyatda taassuflilik bir holdir.

Ishka noqobil zaifalarimizning «Ijtimoiy ta'minot»lari bo'linaturib-da, ko'chalarda zalilona kezinishlari bunday muassasalarning borlig'indan bexabarlikdan yoxud ilgarigi soyillik lazzatini unuta bilmaganlikdan bo'lub, buning tevhishli chorasiga kirishmak o'z ahlining birinchi navbatdagi vazifasidir. **Julqunboy**

«Ishtirokiyun» — 1920 yil, 20 fevral, 38-son

Zamondoshlar xotirasida

Men Abdulla akamni “Mushtum” jurnalida chiqa boshlagandan g'oyibona taniganman. U choqlarda yosh komsomol, adabiyotiga havaskor, o'zimni Andijon ziyolilaridan hisoblar edim. Madamin Bahobiy, Cayfi G'iyosiy, Burhon Mashrabiyy,

Abduqodir Abdug`afurov, Karim Ibrohimov kabi yoshlar Andijon uezd maorif uyida tez-tez yig`ilishib, majloslar o`tkazar, gazeta, jurnal, kitobxonlik qilishar edik. “Mushtum”da davomli chiqadigan “Kalvak mahzum”, “Toshpo`lat tajang” hajviyalarini intiq kutib (bu jurnalni shahar kutubxonasi va maorif uyigina tartibli ravishda olardi) ovoz bilan o`qirdik.

Komil Yashin

Jasoratli adib

Men marhum yozuvchi Abdulla Qodiriy (Julqunboy)ni 1924 yildan beri taniyman, mazkur yildan boshlab u bilan bir idorada va readaksiyada ishlaganman. Hozirgi “Mushtum” jurnali Abdulla Qodiriy bilan G`ozi Yunus tomonidan

1993 yil fevral oyidan nashkil topib chiqdi. Jurnalning 1-soniga bosh maqola yozgan ham Abdulla Qodiriy bo`ldi. “Julqunboy” otasi tomondan qo`yilgan ot emas, o`zi tomonidan tanlab olingan uning adabiy taxallusidir.

**Mo`minjon
Muhammadjon o`g`li
(Toshqin)**

Bosmaxonadan ma`lumot izlab

Men 1294-25 yillarda eskijo`va mahallasidagi ,birinchi bosmaxonadan ishlar musaxxixlik qilar edim. “O`tgan kunlar”ning1-2 bo`limlarini nashr qilishda ishtirok etganman. Romonning qo`lyozmasi “turon kutubxonasida ishlovchi Abdulla Nosirovning ravshan dasxati bilan peshma pesh qo`limizga kelib tushardi. Abdulla akamining o`zlari ham matbaaga tez-tez kelib, bosmaga yordamlashib turar edilar.

G`ayratiy

Shunisi ajabki

1925-1926 yillarda bo`lsa kerak har holda hali Toshkentga kelmagan choqlarim edi. Shahar ziyolilari orasida “Julqunboy kelibdi” degan gap tarqaldi. Men o`shachoqqacha Qodiriyning asarlarini orqali tanir edim. Ayniqsa “O`tgan kunlar” romani shu vaqtlarda Forg`onada dong chiqargan, qo`lma-qo`l o`tib o`qilar edi.

Ko`pchilikning “Bizning uyga qo`ying” taklifini rad etib, u kishi “Menga mana shu jome masjidining bir xujrasiga joy qilib bera qolinglar” deb iltimos qildilar.

Jome bu vaqtlarda buzilib xarob holga kelgan edi. Bir necha chol ustalar bir hujrani tuzatib joy qilib berishdi. Shunisi ajabki, haligi chol ustalar savodsiz, Qodiriyning asarlarini o`imagan kishilar. Shunday bo`lsa ham ular Qodiriyning taniydilar, ehtirom qiladilar. Ular o`tgan kunlarni o`itib tinglagan , bilgan Qodiriyning taniganlar....

Abdulla Qahhor

Shingil esdaliklar

Yigirmanchi yillarning o`rtalari edi shekilli, men Toshkentda O`lka o`zbek erlar bilim yurtida o`qir edim. Darsdan so`ng yuqori sinf talabalariga ergashib shahardagi bironta kutubxonaga borardik. Atoqli ikki kutubxona bor: biri hozirgi Navoiy kutubxonasi (“Publichnaya biblioteka”) o`zgasi eski shahardagi “Turon” kutubxonasi. Ozorboyjon va Tataristonda nashr etilgan kitoblar o`sha vaqtda ham ko`p bo`lardi. Abdulla Shoiq, O`rdibodiy, Olimjon Ibrohimov, Fotix Amirxon, Toqtosh va hakoza... qo`lga tushganini qo`ymay o`qib chiqardik. Tashnalik osa kunlarda to`satdan “O`tgan kunlar” maydonga keldi. Bu roman nashr etilishi chaqmoqdek na`sirli bo`lgani esimda. Hamma o`qigisi kelar, lekin burun bir maktabda bir nusxa, u ham bo`lsa o`qituvchiniki.....

Mirtemir

Xuddi momaqaldiraqday...

1929-1930-yillarda bo`lsa kerak, yozuvchilikka havaskor yosh choqlarim edi. Bir kun hozirgi Loyiha institutining binosida yosh yozuvchilarning Qodiriy bilan uchrashuvi bo`ldi. Qodiriyga ijodlari tog`risida turli savollar berildi, u kishi savollarga javob qaytarib, tajribalaridan so`zlab berdilar. Men Qodiriydan “O`tgan kunlar” romaningiz voqeaiy asarmi? deb so`radim. “Yo`q dedilar u kishi romandagi besh –o`n foiz, ayrim tarixiy voaeakar, shaxslargina voqeiy qolganlari yozuvchining mahorati.... Bu javob mening “O`tgan kunlar”ga bo`lgan e`tiqodimni juda susaytidi. To`g`risi shunday deb javob berganlari uchun xafa ham bo`ldim. Chunki o`sha choqqacha men “O`tgan kunlar”ni voqeiy asar deb yurardim.... Albatta, bu gaplar mening tushuncham e`tiqodim edi...

Izzat Sulton

1923-1924 yillar bo`lsa kerak Toshkentpedtexnikomida o`qib yurgan choqlarimda biz yoshlarni adabiyotga birinchi qiziqtirgan maftun qilgan asarlardan biri “O`tgan kunlar” edi. Roman u choqlarda hali to`lliqlik chiqmagan faqat ay`rim – ayrim parchalari “Inqilob” jurnalida bo`lsa kerak, bosilib turar edi. Romanni qaytaqayta o`uyverib, xatto yodlab olgalar ham bor edi oramizda.

Abdulla akam kamtar, salobatli jasoratli to`g`ri so`z o`z fikrini dadil ayta oluvchi, suhbat shirin, xazil mutoyiba, qiluvchi, kulguni sevuvchi yoshlarni juda hurmat qiluvchi, yosh yozuvchilar bilan najribalarini o`rtoqlashuvchi edilar.

Uyg`un

Abdulla aka “Mushtum jurnalining” ma`sul kotibi bo`lib ishlagan yillar edi. Men o`sha vaqtlarda 12-13 yashar bolaman. Abdulla aka yashagab Samarqand darvozasifa yaqin Suzuk ota mahallasida yashar edim. O`sha paytlarda odamlar endi

–endi gazeta jurnallarga qiziqib qaraydigan, voqealarni o`qib tushuna va muhokama qila boshlagan davr edi. Mahallamizga “Mushtunning” yangi soni kelib qolsa qo`ldan –qo`lga o`tar, odamlar to`p-to`p bo`lib yi`g`ilishib o`ishardi. Jurnalxonlar ichak uzulgudek bo`li qotib-qotib kulishrkan “obbo julqunboy-ee” deb qo`yishardi. Men: “Julqunboy kim ekan” deb o`ylardim. Yana to`g`rirog`i “Julqunboy” degan qozoqcha nomdan taajjublanardim. Chunki taxallusga aqlim yetmas ekan-da.

Habib Nu`mon

Samarqand darvosadagi bir xonadon

1928 yili qishlog`imizda maktabga direktor bo`lib nayinlandu. Bir yildan keyin Solix Abdukarimov degan yigit o`qituvchi bo`lib keldi. U sermutolaa, o`tkir zehnli va kamtar yigit edi. Mening kitob javonimdagi “O`tgan kunlar”, Mehrobdan chayon” ramonlarini va boshqa klassiklarning asarlaridan ko`rib juda qiziqib qoldi va o`zining ham badiiyadabiyot muhlisi ekanini aytdi.

Birinchi kuniyoq, kechqurun, ovqatdan keyin gurunglashib o`tirar ekanmiz, u birdaniga; “..... Hov ana, bir qaldirg`och to`g`riga qarab o`qdek otilib boradi, uchgan yo`lida vijir-vijir sayrab qo`yadi. Qaldirg`ochning qayg`usi yo`q, sebuaning oldiga tezroq yetish uchun shoshayotganir, sayrashni ham suyganini ko`rish shodligi uchundir. Baxtli qaldirg`och....

Usmon Muhamedov

Abdulla Qodiriy haqida qardosh chet el adiblarining fikrlari

Niota Tun

Abdulla Qodiriy... bugungi kunda o1z mamlakatida, chet ellarda ham juda kuchli qiziqish uyg`otgan sovet O`rta Osiyo adabiyotining o`sha yillardagi to`lqinli taraqqiyoti boshida turgan edi.

Jalol Ikromiy Tojik yozuvchisi

Abdulla Qodiriy o1zining g`oyat sisiq ammo chuqur lirika bilan yo`g`irilgan jumalari bilan kitobxonni maftun qiladi. Uningasarlaridan har bir detal o`zida yuksak ma`no etadi, mohir zargar tomondan yasalgan buyum yang`lig` jilolanadi.

Berdi Kerboboyev Turkman yozuvchisi

Mening o`zim ham Tolstoydan, Gorkiydan, Sholoxovdan o`rganmasam, tatar yozuvchisi Ibrohimovning “Bizning kunlar”ni “Qozoqqizi”, o`zbek yozuvchisi Abdulla Qodiriyning ‘O`tgan kunlar’, “mehrobdan chayon”, ini o`qib shulardan ibrat olmasam “dadil qadam”ni boshlay olmagan bo`lardim.

Xidir Daryaev

Abdulla Qodiriyning “Oʻtgan kunlari” romani menda bir umrga unitilmas naassurot qoldirgan va ilhom bagʻishlagan. Shundan keyin menda turkman xaqining oʻtmishi haqida roman yozish ishtiyoqi tugʻildi. Katta niyat bilan “Qismat” romani ustida ish boshladim

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. <https://kh-davron.uz/>
2. <https://ziyouz.com/>
3. <https://uzhurriyat.uz/>
4. <https://ziyouz.uz/>
5. Abdulla Qodiyir zamondoshlar xotirasi kitobi Adabiyot va saʼnat nashriyoti 1986 y. 176.